

YUNANİSTAN'DA GERÇEKLEŞEN ASKERİ DARBENİN TÜRKİYE VE KIBRIS'A YANSIMALARI

Dilek YİĞİT YÜKSEL*

Öz

İkinci Dünya Savaşından sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) anlaşarak dünya siyasetini yeniden şekillendirmişlerdir. İki siyasi kutup, iki ekonomik siyaset, iki ideoloji, iki yaşam tarzı ve iki askeri örgütlenme ortaya çıkmıştır. ABD önderliğinde faaliyet gösteren Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü (NATO), kimliğini komünist SSCB ile mücadele etmek üzerine kurgulamış ve günümüzdeki küresel egemenliğinin altyapısını oluşturmaya başlamıştır. Uyguladığı yöntemler bazen askeri darbeler bazen de ideolojik ve kültürel yönlendirmelerdir. SSCB'nin de benzer yöntemler uygulamasıyla Soğuk Savaş, bir anlamda, istihbarat örgütlerinin savaşı halini almıştır. İki kutup arasında kalan Yunanistan'da 1967 yılında askeri darbe yapılmıştır. Kurulan darbe hükümeti, Birleşmiş Milletler (BM), NATO ve diğer uluslararası örgütlere bağlı olduğunu belirtmiş, Kıbrıs konusunda ise Enosis fikrine bağlı olduğunu vurgulamıştır. Darbe hükümeti Batı Trakya'da ve Kıbrıs'ta Türklere baskı uygulamıştır. Bununla Türklere göç etmesini sağlamayı ve Kıbrıs'ı istediği gibi yönetmeyi amaçlamıştır. Kıbrıs'ta Makarios'un hedefi de Enosis'tir. Fakat yöntemleri farklıdır. Darbe hükümetinin desteklediği General Grivas, adayı hemen Yunanistan'a bağlamak istemektedir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki sonuçsuz müzakerelerin ardından Grivas, Kıbrıs'taki köylere saldırıya başlamıştır. Türklere yapılan katliamın ardından Türkiye harekete geçmiştir. Ortaya çıkan savaş tehlikesi üzerine ABD devreye girmiş, Türkiye ile Yunanistan'ı uzlaştırmış ve savaşı önlemiştir. Grivas görevden alınmış, adaya gelen Yunan askerlerinin önemli bölümü Yunanistan'a dönmüştür. Ardından yıllarca sürecek olan barış görüşmeleri başlamıştır. Bu çalışma, Yunanistan'da gerçekleşen askeri darbe ile bu süreçte Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler hakkında bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yunanistan, Kıbrıs, Darbe, Türkiye, Makarios, Grivas

* Dr. Öğretim Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Elemanı,
Ankara/Türkiye
dileksel@hacettepe.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0536-6189
Makalenin Gönderilme Tarihi: 05.02.2020
Makalenin Kabul Tarihi: 08.03.2020
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 26.03.2020
Makalenin Türü: Araştırma

THE REFLECTIONS OF GREEK COUP ATTEMPT ON TURKEY AND CYPRUS

ABSTRACT

After the Second World War, the United States (US) and the United Soviet Socialist Republics (USSR) agreed to reshape the world. Two political poles, two economic policies, two ideologies, two lifestyles and two military organizations had emerged. US-led North Atlantic Treaty Organization (NATO) has built its identity on combating communist USSR. It has started to form the structure of today's global hegemony. Its methods have been sometimes military coups and sometimes ideological and cultural steering. Similar methods were applied by the USSR, and the Cold War, in a sense, became the war of intelligence organizations. In Greece, between the two poles, a military coup was launched in 1967. The coup government reaffirmed their loyalty to the United Nations (UN), NATO and other international organizations. On the Cyprus issue, they emphasized their support to the idea of Enosis. The coup government put pressure on Turks in Western Thrace and Cyprus. Their purpose was to enable Turks to emigrate and in particular, to manage Cyprus as they wish. The goal of Makarios was Enosis in Cyprus but the methods were different. General Grivas, supported by the coup government, wanted to connect the island to Greece immediately. After fruitless negotiations between Turkey and Greece, Grivas began to attack villages in Cyprus. Because of the massacre of Turks, Turkey began action. The USA had been engaged for the emerging threat of war, reconciled Turkey with Greece and prevented a possible war. Grivas was dismissed and a significant portion of the Greek troops on the island returned to Greece. Then the peace talks, which lasted for years, have been started. Our study is an assessment of the Cyprus issue in this period with the military coup in Greece.

Keywords

Greece, Cyprus, The Military Coup, Türkiye, Makarios, Grivas

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sırasında 28 Ekim 1940'da İtalya ordusu Yunanistan topraklarına girmiştir. Yunanların şiddetli direnişi karşısında Almanlar 1941 Nisan'ında İtalya'ya yardıma gitmiştir. 27 Nisan 1941 itibarıyla Atina düşmüş, Kral II.Georgios, hükümetiyle birlikte Mısır'a yerleşmiştir. Almanya, Atina'da General Tsolakoghlu başkanlığında kendisine bağlı bir hükümet kurmuştur.¹ İşgal dolayısıyla İngiltere, abluka uygulamaya başlamıştır. 1941 yılı sonunda Yunanistan "büyük açlık dönemi" olarak adlandırılan bir sürece girmiştir. Ekim 1941-Ağustos 1942 tarihleri arasında Yunanistan'a gıda yardımını öngören Türk yardım planı, abluka kaldırılmadan uygulanan ilk yardım faaliyeti olmuştur.² Özellikle Atina, Pire ve Selanik gibi büyük şehirlerde ölüm oranları çok yüksektir. Yunan Kızılhaç teşkilatının verilerine göre Atina'da 120 bin kişi açlıktan ve salgınlardan hayatını kaybetmiştir.³ Yunan halkı işgale karşı Mart 1942 tarihinden başlayarak etkin bir gerilla savaşı sürdürmüşlerdir. EAM (Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve ELAS (Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu) içinde komünistler, EKKA (Toplumsal ve Ulusal Kurtuluş Hareketi) ve EDES (Yunan Ulusal Demokratik Ordusu) içinde ılımlılar organize olmuşlardır. 9 Ekim 1944'de İngiliz Başbakanı Winston Churchill ile SSCB Başkanı Joseph Stalin Moskova'da bir araya gelmişler ve Yunanistan'ın İngiliz etki alanında kalması konusunda anlaşmışlardır. Ardından Almanlar yenilgiyi kabul ederek Yunanistan'ı terk etmeye başlamışlardır.⁴ Almanların Ekim 1944'de Yunanistan'ı boşaltmasının ardından İngilizler Pire limanına çıkmışlardır. Ülke artık İngiltere'nin etkisi altına girmiş, İngiltere, Yunanistan'da monarşinin devamını istemiştir. Fakat Yunan solcuları, komünistlerin yönetimi altında ulusal bir cephe oluşturarak silahları bırakmayı reddetmiş ve 3 Aralık 1944 tarihi itibarıyla İngilizlere karşı yeni bir direniş başlatmışlardır. 31 Mart 1946'da yapılan seçimleri, yürütülen kampanyanın sertliği ve ülkede devam eden kaos ortamında seçim yapmanın anlamsızlığını ileri sürerek boykot etmiş, katılmamışlardır. Bunun üzerine Başbakan Sofulis, komünistler ve solcu partiler katılsa da katılmasa da seçimlerin yapılacağını açıklamıştır. Seçimde kadınların seçme ve seçilme hakkı olmadığından kalan seçmen nüfusun %50'si seçime katılmıştır. Halk Partisi tarafından kurulan yeni hükümette Konstantinos Tsali-

¹ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Milliyet Gazetecilik, İstanbul, 1986, Cilt:24, s. 12633.

² Çağla Derya TAĞMAT, "Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 46, Güz 2010, s. 468, 472.

³ Ulvi Keser, 2010, s.12,13,91; Ceren Utkugün, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'den Yunanistan'a Yapılan İnsani Yardım Faaliyetleri" Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 18, Sayı: 2, Aralık 2016, s.199; Ayrıntılı bilgi için bkz. Ulvi Keser, *Kızılây Belgeleri İşığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal 1939-1949*, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2010.

⁴ Pınar Selçuk Özgür, *Anılarda Yunanistan'da İÇ Savaş*, yüksek lisans tezi, TC Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2013, s.60.

daris başbakanlık görevine getirilmiştir. Yeni hükümet Kral'ın ülkeye dönmesi için referandumun 1 Eylül 1946 tarihinde yapılmasına karar vermiştir. Referandumun sonucunda Kralın dönüşünü destekleyenler %68,3 oranındadır. Gelişmelerin ardından ülke komünist ve antikomünist olarak bölünmüştür.⁵ Direnişçiler krallığa katılmayı da reddetmişlerdir. Kuzey dağlarından başlayan iç savaşta General Markos (Markos Vafiadhis), Aralık 1947'de Konitsa'da Özgür Yunanistan geçici hükümetini kurmuş ve SSCB'den destek almıştır. Önce İngilizler Markos'a karşı savaşırken daha sonra yerlerini ABD'ye bırakmışlardır. Komünistlere yönelik 1946'da başlayan tutuklamalar 1947'de genişletilmiş, KKE, EPON ve diğer EAM kuruluşları yasa dışı ilan edilmiştir. Bu süreçte yüzlerce komünist öldürülmüştür. Daha sonra Kıbrıs konusunda etkili olan Grivas da X Örgütü ile Almanlarla işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmüştür.⁶

Yunanistan'daki mücadelenin uluslararası boyuttaki etkileri, Amerika-Sovyet çekişmesinde açıkça görülmüştür. İç savaşta ABD, Truman doktrini ve Marshall yardımı ile birlikte komünizmle olan mücadeleyi başlatmış ve Yunan hükümetini desteklemiştir. Bu sebeple Yunanistan'daki savaş, II.Dünya Savaşı sonrası Sovyetlerle ilişkileri bozulan ve Batı dünyasına yaklaşmak isteyen Türkiye için daha önemli bir hal almıştır. Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda zor günler geçiren Yunanistan'a çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Yunanistan için de durum farklı olmamıştır. Türkiye ile iyi ve yakın ilişkiler kurmak, iç savaşla birlikte komşuları Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk ile çeşitli sıkıntılar yaşayan Yunanistan için giderek daha fazla önem kazanmıştır.⁷

1950'lerde ABD'den önemli ekonomik yardımlar alan hükümet, ekonomik bunalımı engelleyememiştir. O dönem Yunanistan'ın iç siyasetinde Konstantin Karamanlis'in Ulusal Radikal Birliği (sağ)⁸ ve Georgious Papandreu'nun Merkez Birliği (merkez sol) güçlü durumdadır. Bu ikisi arasında Parlamentoda yaşanan siyasi tartışmaları bir süre sonra sokak çatışmaları izlemiştir.

Bu süreçte İngiltere sömürgelerinden çekilmeye başlamıştır. İngiltere'nin sömürgesi olan Kıbrıs'ta yerleşik iki halk olması ve konuşulan dil,

⁵ Pınar Selçuk Özgür, Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı.57, Güz 2015, s.115-116.

⁶ Büyük Larousse, s.12633; Altan Öymen, *Değişim Yılları*, Doğan Yayıncılık, 10.Baskı, İstanbul, 2010, s.312; Özgür, *age*, s.82, 84.

⁷ İlhan Sayıcı, *Yunan İç Savaşı'nın Türk Basınına Yansıması (1946-1949)*, yüksek lisans tezi, TC İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2011, özet, s.iii, s.101.

⁸ Yunanistan, 1955-1963 yılları arasında Konstantin Karamanlis'in Ulusal Radikal Birliği (ERE) hükümeti tarafından yönetilmiştir. "Ülke Profili:Yunanistan", <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-yunanistan> (Erişim Tarihi:9.12.2019).

inanç, kültür ve yaşam tarzları arasındaki farklılıklar yönetimin devri konusunda sorun yaratmıştır. Sonuçta, 1959'da Londra ve Zürih Antlaşmaları imzalanarak Kıbrıs'ta İngiltere, Türkiye, Yunanistan'ın garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. İngiltere de kendi üslerini garantiye almıştır. 3 yıl boyunca iki toplumlu federasyon şeklinde çalışan Cumhuriyet, Makarios'un anayasada Türklere tanınan hakları uygulamak istememesi, yönetimden dışlaması ve terör uygulayarak Türkleri yok etme çabasına girmesi sonucunda işlemez hale gelmiştir. Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumların gerçekleştirdiği Aralık 1963 tarihinde başlayan katliamdan Türkiye'nin uyarı harekâtı ile kurtulmuşlar, sonraki yaşamları evlerinden uzaktaki belirli güvenli bölgelerde ve büyük sıkıntılar içinde geçmiştir. Sözkonusu güvenli bölgeler arasında, Lefkoşa'yı çevreleyen ve günümüzde Hamitköy, Göçmenköy olarak adlandırılan yerler ve Gönyeli vardır.⁹

Garantör devletlerde yaşanan iç ve dış gelişmeler, değişen politik yaklaşımlar Kıbrıs'ı doğrudan ilgilendirmektedir. Nitekim bu çalışmanın konusu, kısmen değinilen gelişmelere bağlı olarak 1967 yılında gerçekleşen askeri darbe ve darbenin Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan üçgeninde yarattığı etkilerdir. Bunlar, konuya ilişkin yapılan araştırma ve incelemelerin yanı sıra dönemin yazılı basınında yer alış biçimi ile ortaya konulacaktır. Yazılı basında özellikle Türk basınına ağırlık verilmiş, ayrıca olayları objektif olarak yansıtanların yanında farklı siyasi düşüncedeki yazarların yorumlarını içeren gazete ve dergiler de seçilmiştir.

YUNANİSTAN'DA ASKERİ DARBE

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dış baskılar ve özellikle İngiltere'nin isteği ve çıkarları doğrultusunda Yunanistan'ın yönetim şekli tekrar monarşi olmuştur. Kraliyet önce İngiltere'ye yakınken, dünya siyasetindeki değişimden sonra ABD etkisine girmiştir.¹⁰ Yunan halkı ise Kralçılar (sağ) ve Halkçılar, Cumhuriyetçiler (sol) olarak ikiye ayrılmıştır.¹¹

1958 seçimlerini sağcı ERE (Milli Radikal Birlik) partisinin lideri Konstantin Karamanlis kazanmıştır. Karamanlis'in NATO'ya olan bağlılığı çok kuvvetlidir. Sol parti EDA (Birleşik Demokrat Sol) ise %25'e yakın oy almış-

⁹ Kıbrıs Hükümeti, Türklerin uyarı harekâtının ardından dünyaya Türklerin isyan ettiğini ve hükümeti devirip taksim isteklerini gerçekleştireceklerini söyleyerek Türkleri isyancı olarak göstermeye devam etmiştir. BM, 1964 yılında bir araştırma heyeti göndermiş, heyetin araştırması sonrasında yakıp yıkılan köylerin Türklere ait olduğunu, saldırgan tarafların Türkler değil Rumlar olduğunu ortaya koyan bir rapor hazırlanmıştır. *The Ortega Report (July 1964)*, Dünya Kıbrıslı Türkler Vakfı Yayınları, No 1, Lefkoşa, KKTC, 2011, önsöz.

¹⁰ 1940 yılından beri Yunanistan'da aktif rol oynayan İngiltere'nin ekonomik olarak zor duruma girmesi ile İngilizler 1947 yılı itibarıyla geri çekilmeye başlamışlardır. Bu döneme kadar pasif gözlemci konumundaki ABD, iç savaş yaşanan Yunanistan'a komünizmin yerleşeceği endişesi ile harekete geçmiştir. Pınar Selçuk Özgür, "Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü", *A.Ü Atatürk Yolu Dergisi*, Güz 2015, sayı:57, s.117.

¹¹ Şahap Gensoy, "Yunan Buhranı", *Havadis*, 23.4.1967, s. 3, No 1798.

tir. EDA'nın programında silahsızlanma, Soğuk Savaş içerisinde yumuşama ve NATO'dan ayrılma gibi hedefler bulunmaktadır. 1961 yılında bir uzlaşma partisi olarak ve genellikle liberallerden oluşan yeni bir Merkez Birliği Partisi (EK) kurulmuştur. ABD, bu siyasi yapılanmada ERE'nin hükümet, EK'nın ana muhalefet olmasını tercih etmiştir. 1961 yılında yapılan seçimlerin sonuçları da bu yönde olmuştur. Kaybeden taraf ABD'nin istemediği EDA olmuştur.¹²

İktidardaki sağcı Karamanlis hükümetinin Kıbrıs'ta federal bir cumhuriyetin kurulması ile sonuçlanan Londra-Zürih antlaşmalarını imzalaması, sol muhalefet hareketini güçlendirmiştir. Hükümet bunu önlemek için, orduyu harekete geçirmiş, halk üzerinde uygulanan baskının da etkisiyle Karamanlis hükümeti seçimi tekrar kazanmıştır. Muhalefette yer alan EK'nun lideri Georgious Papandreu, siyasi açıdan iktidara yönelik eleştirileri ve çabasıyla seçimlerin yasal olmadığını öne sürerek bir protesto başlatmıştır. Yapılan mitingler, grevler ve gösteriler ERE'nin kontrolündeki polis teşkilatı tarafından şiddetle karşılanmıştır. Bu sırada Sarayla anlaşmazlığa düşen Karamanlis istifa etmiştir. Kasım 1963'de yeniden seçimlerde en yüksek oyu EK almıştır. Fakat bu oy oranı tek başına hükümet kurmak için yeterli olmamıştır. Koalisyon kurmak istemeyen Papandreu, istifa ederek tekrar seçim yapılmasını sağlamıştır. 16 Şubat 1964'de yapılan seçimleri Papandreu başkanlığındaki EK, %53 oy oranı ile kazanmış ve tek başına iktidar olmuştur.¹³ Yaşanan ekonomik sıkıntının yoksul kesimlerin üzerine yüklenmiş olması da muhalefetin yükselişine imkân sağlamıştır. Hükümette Başbakan Papandreu'nun oğlu olan Bakan Andreas Papandreu'nun başını çektiği komünizme yakın sol kanat giderek güçlenmiştir.¹⁴ Andreas'a, ordunun bir kanadıyla birlikte Aspida adlı bir örgüt kurarak hükümete karşı sol bir darbe planladığı öne sürülerek soruşturma açılmıştır.¹⁵ Andreas, bakanlıktan

¹² Emre Feyzi Çolakoğlu, "Soğuk Savaş Dönemi Askeri Darbeleri ve ABD: Türkiye ve Yunanistan Örnekleri", *Uluslararası Çalışmalar Dergisi (Ulisa)*, Cilt.2, Sayı.1, s.84.

¹³ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2001, s. 718-719; Çolakoğlu, agm.

¹⁴ Andreas, sol görüşlü olması ve bu doğrultuda faaliyetlerde bulunması nedeniyle Meteksa döneminde işkence görmüş, ülkeyi terk ederek ABD'de okumuştur. Minnesota, Northwest ve California Üniversitelerinde öğretim üyeliği yapmıştır. Buna rağmen ülkesine dönmeye karar vererek 1961 tarihinde Karamanlis hükümeti döneminde dönmüştür. Karamanlis onu Ekonomik Araştırmalar Merkezinin başına geçirmiş, Ulusal Yunan Bankasına danışman yapmıştır. Babası, Georgious Papandreu başbakan olduğunda Andreas'ı Başbakan Yardımcısı olarak atamıştır. *Çağdaş Liderler Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s.1649-1650; Ayrıca bkz. Andreas Papandreu, *Namlunun Ücundaki Demokراسi*, Çev. Mehmet Emin Yıldırım-Semih Koray, Üçüncü Dünya Yayınları, İstanbul, 1977, s.28; Melina Mercouri, *Cuntayla Savaşım*, Çev. Ayşe Kurşunlu Ortaç, Alan Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 183

¹⁵ Andreas, kendisinin kurduğu ileri sürülen Aspida örgütü için, "Kral, anayasa dışı davranışını meşru göstermek için ordu içinde gizli bir örgüt keşfetti. Bu sözde gizli örgütü güya Yunan CIA'sından kopardığım subaylarla kurmuştum. Örgütün amacı hükümeti devirmek, Kralı yurtdışına sürmek, sosyalist eğilimli bir diktatörlük kurmaktır. Aspida hayaletini, Yunanistan'ın üniformalı diktatörü Georgious Papadopoulos, General Georgious Grivas ve Milli Savunma Bakanımız yarattılar. Fakat ters tepti ve benim ya da Başbakanın lekelenmesi bir yana Aspida, kurulu düzenin içinde düştüğü ihanetini

ayrılmış fakat partideki etkisini sürdürmüştür. Arkasında özellikle işçiler, küçük burjuvazi ve köylülerden oluşan yoksul kesim yer almıştır.¹⁶ Georgious Papandreu bu örgüte ilişkin iddiaların kanıtlanması gerektiğini söyleyerek soruşturma açmak istemiştir. Hükümeti ordunun denetiminden kurtarmanın ve askerinin siyasetle ilişkisini azaltmanın gerekliliğini belirtmiştir. Ayrıca saraya çalıştığı gerekçesiyle Savunma bakanının görevden alınmasını talep etmiştir. Bu yaklaşımları sonucu kralla karşı karşıya gelmiştir. Teklifleri kabul görmeyince Papandreu Temmuz 1965’de istifa edeceğini söylemiş, kral bunu memnuniyetle karşılayarak halka Papandreu’nun görevinden çekildiğini söylemiştir.¹⁷

Papandreu’nun iktidarını kaybetmesinde üç etkenden söz edilmektedir:

İlk olarak, Papandreu’nun SSCB’nin ziyaret teklifini kabul etmiş olması bu sebepler arasında gösterilmektedir. Nitekim, Yunan dış siyasetinin bağlantısızlara¹⁸ yöneleceğinden endişelenen ABD ve sağ kanat, baskı uygulayarak ziyareti engellemiştir.¹⁹ İkinci olarak, Papandreu’nun ordunun saraya değil seçimlere ve halkın iradesine bağlı kalması gerektiği söylemi bir sebep olarak gösterilmiştir. Söylenene göre, bu yaklaşımı sebebiyle, orduda gizli bir örgüt kurarak orduyu Bolşevikleştirme çabası içinde olduğu söylentisi yayılmış ve Papandreu’nun görevden alınmasına yol açmıştır.²⁰ Üçüncü bir sebep olarak da Papandreu’nun Kıbrıs sorununda NATO’nun her türlü müdahalesini imkânsız kılan siyaseti gösterilmiştir.²¹ Druşotis bu konuda, “ABD’nin IDEA (Kralın ya da generallerin örgütlediği yarı askeri bir örgüt) aracılığıyla 15 Temmuz 1965 darbesini gerçekleştirerek Papandreu’yu devirdiğini”²² söylemektedir.

Kral, Papandreu’nun yerine yeni başbakan olarak Yorgo Athanasiadi Nova’yı atamış, fakat Nova hükümeti güvenoyu alamamıştır. Uzun süren kriz döneminin ardından atanan Stefanos Stefanopoulos hükümeti, 25 Eylül 1966’da güvenoyu almıştır. 1966 yılı sonlarında yapılacak seçimleri ise EK’nın farklı kazanacağı belli olmuştur.²³ Yunanistan’da ERE’nin hükümete

simgesi oldu. Kitleler bizi destekledi. Bundan sonra halk egemenliği ile keyfi yönetim arasındaki çekişmede başoyuncu artık bendim.” yorumunu yapmıştır. Papandreu, age., s. 29.

¹⁶ *Çağdaş Liderler Ansiklopedisi*, s.1650.

¹⁷ Mercouri, age., s. 184; *Türk ve Dünya Tarihi Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, Cilt 6, İstanbul, 1985, s. 2126.

¹⁸ Bağlantısızlar Hareketi, Soğuk Savaş sırasında ABD ve SSCB ile ittifak kurmak istemeyen, farklı bir yön izlemek isteyen, çoğunluğu Asya ve Afrika’daki gelişmekte olan ülkelerin kurduğu bir örgütlenmedir. BBC News, Bağlantısızlar Hareketi 50.Yılında, 5 Eylül 2011, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110905_non_aligned.

¹⁹ *Çağdaş Liderler Ansiklopedisi*, s. 1650.

²⁰ Makarios Druşotis, *Cunta ve Kıbrıs 1967-1970*, Galerî Kültür Yayınları, Çev. Metin Bağrıaçık, Lefkoşa, 2010, s.4-7.

²¹ Papandreu’nun “devrilmemin nedeni” diyerek bunları anlattığını, Birikim yayınlara göre Kıbrıs kitabından aktaran Niyazi Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler*, Işık Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Lefkoşa, 1983, s.90.

²² Makarios Druşotis, *Kıbrıs 1970-1974*, Galerî Kültür Yayınları, Çev. Metin Bağrıaçık, Lefkoşa, 2010, s. 57.

²³ Papandreu’nun Merkez Birliği önceki seçimlerde oyların yaklaşık %53’ünü almış, aşırı solcu EDA ile birlikte bu oran yüzde 65’e kadar çıkmıştır. Yeni seçimlerde ise baba oğul kavgasına rağmen, Merkez Birliğinin oy oranını daha da artıracığı tahmin edilmektedir. Mücahit Başer, “Askerî Hareket İpsala’dan İzlendi”, *Cumhuriyet*, 22.04.1967, s.1.

verdiği desteği çekmesi üzerine Stephanopulos hükümeti düşmüştür. Kral bir seçim hükümeti atamış, ardından seçimlerin Mayıs 1967'de yapılacağı açıklanmıştır.²⁴ Bu sırada bir kriz yaşanmış, seçimlere kadar çalışacak bir kabine kurmak için kralın düzenlediği toplantıya Georgos Papandreu katılmayı reddetmiştir.²⁵ Andreas Papandreu, seçimleri EK'nın kazanacağı belli olduğunda Amerikan elçiliğinin Papandreu'lara gelerek seçimlerin ertelenmesi için ikna etmeye çalıştığını söylemiştir. Teklifi kabul etmediklerini fakat seçimlerden önce bir darbe hazırlanma ihtimalinin yüksek olduğunu düşündüğünü de sözlerine eklemiştir. Kral hükümeti kurma görevini ERE'nin lideri Panagiotis Kanellopulos'a vermiştir. Güvenoyu alamayan Kanellopulos, parlamentoyu dağıtarak 28 Mayıs 1967'de seçimlere gidileceğini ilan etmiştir. Bu sırada kral ve çevresi darbe hazırlıklarına başlamışlardır.²⁶

1964 yılı sonrasında Yunanistan'da siyasi istikrarsızlık hâkimdir. Halk huzursuzdur ve sokaklarda gösteriler, grevler, isyanlar başlamıştır. Sivil hükümet düzeni sağlamakta giderek daha çok zorlanmaktadır.²⁷ Halkın önemli bir kısmının desteğini alan Merkez Birliği'nin seçimleri kazanacağı da kesinleşince, 1967 seçimlerine bir hafta kala Yorgos Papadopoulos komutasındaki Albaylar Cuntası askeri darbe ile yönetimi ele almıştır. Aslında darbenin kral ile işbirliği içinde olan generaller tarafından yapılacağı beklenmekte ise de albaylar orduyu kontrol altına almışlardır. Darbenin yönetici takımını Albay Yorgos Papadopoulos, Kıdemli Albay Stilyanos Pattakos, Albay Nikolaos Makarezos oluşturmuştur. Kral başbakanlığa Başsavcı Konstantinos Kollias'ı atamış, aşırı sağcı olarak tanımlanan bir hükümet göreve başlamıştır. Seçimler belirsiz bir tarihe ertelenmiştir.²⁸ Bütün siyasi liderler ve muhalifler tutuklanmıştır. Tutuklamalar giderek yayılmıştır.²⁹ Türk basını olayları yakından takip etmiştir. Cumhuriyet gazetesi Yunanistan'daki siyasi tutukluların sayısı ve akıbetleri belli olmadığını belirtirken, Kral Konstantin'in askeri idarenin kurulması ile ilgili karamameyi imzalamayı reddettiği için sarayında ikamete zorunlu tutulduğu bilgisini NBC radyosunun yayınından aktarmıştır.³⁰ Başbakan Kanellopulos, Asayiş Bakanı Kallis, Milli Savunma Bakanı Papaliguras, EK lideri Georgious Papandreu, oğlu Andreas Papandreu, eski Koordinasyon Bakanı, Mitsotakis,

²⁴ Mercuri, age., s. 185.

²⁵ "Papandreu, Kralın davetini reddetti", *Cumhuriyet*, 4.4.1967, No.15328, s.3.

²⁶ Papandreu, age., s. 31.

²⁷ Tom Mazarakis, "The Military Junta in Greece (1967-1974)", <https://www.greecetravel.com/mazarakis/wisdom/junta.html> (Erişim Tarihi: 14.04.2019).

²⁸ Druşotis, age., s. 7, *Çağdaş Liderler Ansiklopedisi*, s. 1656-57; *Darbecilerle ilgili olarak bkz. Mercuri, age., s. 215.*

²⁹ "Bütün Siyasi Liderler Tevkif Edildi", *Milliyet*, 22.04.1967, s.1; "Tevkifler Genişliyor", *Milliyet*, 23.04.1967, s. 1.

³⁰ "Bütün şehirlerde askeri mahkemeler kuruldu", *Cumhuriyet*, 25.4.1967, No:15349, s.1,7.

liberallerden eski Başbakan Stefanopulos ile EDA lideri Passalides, sözcü İllu ve Avgi Gazetesi Müdürü Glezos tutuklananlar arasındadır.³¹ Tercüman gazetesi yazarı Şükrü Baban, sağcı darbenin hapsettiği sol eğilimli kişilerin sayısının 8500'e ulaştığı bilgisinin geldiğini, eğer doğruysa büyük bir tasfiye hareketinin uygulanmakta olduğu yorumunu yapmıştır.³² Metin Doğanalp, Hürriyet gazetesinde, darbe sırasında ve sonradan tutuklanan binlerce solcunun Pire limanından Yura adasına nakledilmesine başladığı, ilk olarak 500 komünistin gönderildiği, bunların içinde Atina, Selanik, Pire ve Kavala şehirlerinin nüfuzlu komünist idarecilerinin olduğu bilgisini vermiştir.³³ Babası hükümette bakan olan Melina Mercouri, darbeyi ve uygulamalarını Nazi işgal dönemine benzetmiş ve “Yeniden kâbusumuz başlamıştı, o gece 10 bin kişi tutuklanmıştı.”³⁴ demiştir. O gece tutuklananların arasında olan Andreas Papandreu ise anılarında şunları söylemiştir:

“Askerler tarafından sürüklenip darp edildim. Bir askeri araca bindirilerek 20-25 kişiyle birlikte zırhlı birliklerin eğitim yeri olan Goudi’ye götürüldük. Orada Merkez Birliği milletvekillerinden Aleoras vardı fakat aramızda konuşmamız yasaktı. Biraz sonra mevcut hükümetin Savunma Bakanı olan Panayiotis Papaliguras geldi. Babamın da tutuklandığını öğrendim. Ardından liberal emekli General George Vlacos geldi. Eski Atina Belediye başkanı emekli General Pafsanis Katsonas da buradaydı. Darbenin Generaller Cuntası tarafından yapılmadığı ortadaydı. O halde diktatör kimdi?”³⁵

Darbe ile birlikte ordunun hâkimiyetine giren Yunanistan’ın dünya ile ilişkisi kesilmiştir. Her türlü iletişim ve ulaşım durdurulmuştur.³⁶ Halka sokağa çıkma yasağı konmuş, uymayanlar için vur emri verilmiştir.³⁷ Darbe hükümeti yeni üyeler atamak yoluyla kiliseyi de kontrolüne almıştır.³⁸

Darbenin nedeni ve niteliği, dönemin tanıklarının sözleri ve Türk basınındaki yorumlar değerlendirildiğinde, şu başlıklarla verilebilir:

³¹ “Yunanistan’da Darbe”, *Cumhuriyet*, 22.4.1967, s.1,7.

³² Şükrü Baban, “Gözler hep Atina’daki olaylar üzerine dikili”, *Tercüman*, 24.4.1967, No.1981, s.2,7.

³³ “Kral Konstantin sarayda mahpus”, *Hürriyet*, 25.4.1967, No.6819, s.1-7; “Yunanistan’da 500 komünist sürgün edildi”, *Adalet*, 25.4.1967, No.1649, s.1,7.

³⁴ Mercouri, *age.*, s. 208; Melina Mercouri 1925 Yunanistan doğumlu dünya çapında bir sanatçıdır. Politika ile ilgili köklü bir aileden gelmektedir. Ulusal Tiyatro Okulunu bitirmiştir. 1967’de darbe ile Albayların yönetimi ellerine aldıkları sırada ABD’de bir gösteridedir. Melina, oyunlarının yanında Cunta ile savaşa kendini adamıştır. Diktatörlüğe karşı Amerika ve Avrupa’da kampanya yürüttüğü için Yunan vatandaşlığından çıkarılmış, Yunanistan’daki mal varlığına el konulmuştur. Yunan Kilisesi tarafından afaroz edilmiştir. Cunta’nın devrildiği 1974 yılında kadar ülkesine dönememiştir. <https://www.britannica.com/biography/Melina-Mercouri> (Erişim Tarihi: 14.04.2019); Mercouri, *age.*, s. 259; “İrene Papapas, Melina Mercouri adlarını anmak bile suçtur. 25’e yakın aktör, aktris, rejisör de sürgünde.”, Mehmed Kemal, “Yunan Cuntası”, *Hür Anadolu*, 6.11.1969, No 767, s.2.

³⁵ Papandreu, *age.*, s.41-45.

³⁶ “Yunanistan’da Darbe”, *Cumhuriyet*, 22.4.1967, No 15341, s.1,7.

³⁷ Advıye Fenik, “Yunanistan Olayları...”, *Son Havadis*, 23.4.1967, No.2391, s.2.

³⁸ “Atina’da Kiliseye de El Kondu”, *Akşam*, 13.5.1967, s.1,7.

a) Objektif bir bakış açısıyla darbenin niteliğinin henüz anlaşılmadığını, sadece ordunun yönetime el koyduğunun bilindiğini aktaranlar: Örnek olarak Yılmaz Altuğ, “Yunanistan’daki darbenin kimler tarafından ve nasıl hazırlandığı ve darbecilerin ideolojik tutumu belli olmadan kesin bir yorum yapmak şimdilik mümkün değildir” yorumunu yapmıştır.³⁹ Mehmet Barlas, “Darbe hakkında her kalemden ayrı ses çıkmaktadır. Herhalde en doğrusu bekleyip olayın gerçek yüzünü anlamak olacaktır” demiştir.⁴⁰

b) Darbenin Kral tarafından tümüyle sol harekete karşı, baba-oğul Papandreu’ların seçimi kazanma olasılığına karşı düzenlendiğini söyleyenler: Örneğin, Necip Fazıl Kısakürek, “Olay hükümet içinde hükümet darbesidir. Başbakan ve hükümet kadrosunun da tutuklular içinde olması, işi tek taraflı göstermemek için başvurulmuş sinsi bir tedbirdir. Türkiye hesabına ise, bugünkü Yunanistan, solların hakimiyetine geçecek herhangi bir Yunanistan’dan iyidir”⁴¹ şeklindeki açıklamasıyla darbeyi yapanları eleştirirken, darbenin sonucunu doğru bulmaktadır. Haluk Ülman, “Yunan Kralı Konstantin, kendi eliyle hazırlamadıysa bile sonradan darbeye katılmış olmakla tarihin Yunan tahtı konusunda verdiği hükmün altında çoktan imzasını atmıştır.”⁴² demiştir. Mercouri ise “Papandreu’nun söz ve eylemlerinde daima anti-komünist gibi davrandığını buna rağmen cuntanın onu SSCB’den emir almakla suçladığını” söylemiştir. Ona göre “sol, zaten rejim değişikliği yapacak durumda değildir.”⁴³

c) Ordunun komünizmi önlemek için Kral’dan bağımsız olarak darbeyi düzenlediğini, bütün sorumluluğun baba-oğul Papandreu’lara ait olduğunu söyleyenler: Bu sınıflandırma kapsamında olan Ergun Kaftancı’nın yorumu şöyledir: “Yunan ordusu, harekâtı tamamen sola ve komünizme karşı yapmıştır. Gerek Papandreu’ların ve gerek sekiz binden fazla solcu ile komünistin yaka paça toplanmaları bunu göstermektedir” diyerek kendi çıkarımını şöyle aktarmıştır: “Demek ki Yunanistan’daki darbe doğrudan doğruya milliyetçilerin eseridir ve memleket Yunan’ın öz evlatları vasıtasıyla sarkmaya çalışan beynelmilel komünizme karşı yapılmıştır. Yunanistan’daki milliyetçilerin komünizme karşı bu son başarılarını, Türk milliyetçileri olarak alkışlıyoruz. Mücadeleyi bu defa da demokrasi kazanmıştır. Harekat, ister faşistlerin ister Nazilerin olsun ama Yunan milliyetçilerine de helal olsun!”⁴⁴ İzzet Mühürdaroğlu şunları söylemiştir:

“Papandreu denilen sol cephenin hırs bürümüş ihtiyar lideri memleketi karıştırıyor. Yunanistan’ı yaşından umulmayan bir hırsla karanlık rejim faaliyetlerine

³⁹ Yılmaz Altuğ, “Yunan Sağı Boşuna Bir Çaba İçindedir”, *Cumhuriyet*, 21.4.1967, No 15351, s. 2.

⁴⁰ Mehmet Barlas, “Bir Darbe Herşeyi Unutturdu”, *Cumhuriyet*, 24.4.1967, No 15348, s.3.

⁴¹ Necip Fazıl Kısakürek, “Yunanistan Hadiseleri”, *Babıalide Sabah*, 24.4.1967, No 554, s.1.

⁴² Haluk Ülman, “Küçük Davranışlar”, *Cumhuriyet*, 14.5.1967, No 15368, s.2.

⁴³ Mercouri, *age.*, s. 206.

⁴⁴ Ergun Kaftancı, “Helal Olsun”, *Yeni İstanbul*, 25.4.1967, No 6514, s. 2.

götüren Papandreu, Yunanistan'ı bugünkü buhrana atmıştır. Yunan Krallığını ilga, iktisadi düzenini nereye kadar uzanacağı belli olmayan bir sol maceraya doğru götürme çabalarına girişmiş, Kıbrıs'ı Makarios'la birlikte bir ateş fıçısı haline getirerek Türkiye ile mevcut bütün ilişkileri bozmuş ve bir savaş tehlikesi yaratmıştır. Onlara daha sivil bir milleti aldatma yoluna gitmeden, seçim yoluyla olmazsa kanun yoluyla hadlerini bildirmek milli görevdir. Papandreu'lardan milletçe kaçınma ve kurtulmanın başka yolu yoktur."⁴⁵

Ahmet Kabaklı, "Yunanistan'da şu hıncı ihtiyar Papandreu'nun ettiğine bakın. Kralı devirecek, Meclis'i kapatacakmış da Nasır'ınki gibi bir dikta kuracakmış. Oğlunu çekirdekten bir ihtilalci gibi yetiştirmiş. Ordu içinde "Aspida" kazanları kaynatmıştır. Ne garip bir talih ki şimdi kendisi de oğlu da anarşiye vermek istediği ordunun avucundadır." demiştir.⁴⁶

Son örnek olarak Şükrü Baban'ın, "70'ini aşmış ihtiyar lider, halk çoğunluğunun tuttuğu bir politikacıdır. Yunanistan olayları ve hükümdarın demokratik geleneklere aykırı şahsi teşebbüsü, anayasada bunu örtebilecek maskeler olsa bile taht için iyi günler müjdelenemez. Yeni kabine 28 Mayıs'ta yapılması kararlaştırılmış olan seçimleri belirsiz bir süre erteleme kararı verdikten sonra..."⁴⁷ yorumu verilebilir.

d) Darbenin oluşumunda etken ismin ana kraliçe olduğunu söyleyenler: Yılmaz Altuğ, darbenin birçok suçlusunu söylediği söylerken, Kral ve Papandreu'nun yanında "karışık ve karanlık işlerde Krala akıl hocalığı ettiği söylenen ve Karamanlis'in siyasetten çekilmesine sebep olan ana Kraliçe Frederika yer almaktadır"⁴⁸ diyerek darbeye bir suçlu eklemektedir. Andreas Papandreu da konu ile ilgili olarak "Kraliçe Frederika'nın etkisi altındaki IDEA adlı örgüt darbeyi planladı. IDEA, Kralın ya da generallerin örgütlediği yarı askeri bir örgüttür. Diğer yandan EENA adlı Albaylar Cuntası, Kralın adamlarını saf dışı ederek ortaya çıktı."⁴⁹ demiştir.

e) Darbenin ordunun içindeki ABD-NATO-CIA destekli kesim tarafından yapıldığını söyleyenler: Andreas Papandreu anılarında şunları söylemiştir:

"Papadopulos, IDEA ile işbirliği yapmış, orduda ve istihbarat servisinde önemli mevkiler ele geçirmiştir. CIA ve Amerikan Askeri Misyununun gözetimi altında çalışan albaylar cuntası, 'Prometheus Planı'nı uygulamıştır. Bu plan, NATO tarafından Sovyet Bloku üyesi ülkelerden biri Yunanistan'a saldırdığında içeride çıkabilecek bir komünist ayaklanmayı bastırmak amacıyla hazırlanmıştı. CIA'in eski dos-

⁴⁵ İzzet Mühürdaroğlu, "Papandreu'cular", *Bugün*, 25.4.1967, No 128, s.1,5.

⁴⁶ Ahmet Kabaklı, "Beter olsun diyelim mi?", *Tercüman*, 24.4.1967, No 1981, s. 2.

⁴⁷ Şükrü Baban, "Gözler Hep Atina'daki Olaylar Üzerine Dikili", *Tercüman*, 24.4.1967, No 1981, s. 2,7.

⁴⁸ Yılmaz Altuğ, agm.

⁴⁹ Papandreu, age, s. 32

tu, KYP ile CIA arasında bağlantı kurmakla görevli Papadopoulos, planı uygulama işini üstlenmişti.”⁵⁰

Mercouri, NATO'nun hazırladığı bu plana Papadopoulos'un nasıl ulaştığını sormuştur.⁵¹ Türk basınında örnek olarak Çetin Altan'ın yorumu şöyledir:

*“Yunanistan'da CIA, sağcı generaller ve Kralın demokrasiye karşı yaptıkları darbeyi Türk halkı gayet rahat değerlendireceklerdir. Ve böyle ülkelerde Amerika'nın oynadığı rolü bir kere daha gözleriyle görmüş olacaktır. Yunan halkının %65'i Kral'ı ve Amerikan sultasını istemiyordu. 28 Mayıs seçimlerinde Papandreu ile Sosyalist EDA partisinin seçimi büyük bir çoğunlukla kazanacakları belliydi. Seçimlerden önce darbeyi bunun için yapmışlardır. Sonunda Kral ya kaçacak ya linç edilecektir. Ve Yunanistan'da Cumhuriyet kurulacaktır.”*⁵²

Görüldüğü üzere Türk basınında Yunanistan darbesi hakkında gazeteciler siyasi görüşleri doğrultusunda darbeyi destekleyen veya karşısında olan farklı yorumlar yapmışlardır. Basının Yunanistan'daki darbeye olan yoğun ilgisi ve yorumları Türkiye'deki darbe ile benzerlik ve farklılıkların değerlendirilmesi bağlamında da açıklanabilir.

Yunanistan'da yeni yönetimin uygulayacağı sistem bizzat Darbe Hükümeti tarafından Başbakanlığa getirilen eski Yargıtay Baş Savcısı Konstantin Kollias tarafından açıklanmıştır. Kollias, radyodaki ilk konuşmasında politikasını *“Yunanistan, istisnasız bütün ülkelerle dostça ilişkilerini sürdürmeye çalışacaktır. BM yasasına ve NATO müttefiklerinin ideallerine bağlı kalacaktır. Hiç bir siyasi partiye dahil değiliz. Amacımız, Yunanistan'ı tehdit eden tehlikeleri bertaraf etmektir. Yunanistan'da artık ne sağcı, ne solcu, ne merkezi unsurlar vardır, sadece Yunanlılar vardır.”* şeklinde belirtmiştir.⁵³

Yunanistan siyasetinde önemli yeri olan ve darbenin ardından tutuklanan Andreas Papandreu ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: *“21 Nisan darbesi ABD ve SSCB arasındaki rekabetin çerçevesi içinde değerlendirilmesi gereken, militarist ve totaliter yönetim biçiminin yaygınlaşan gücünün sadece bir yanındır. ABD ve SSCB dünyayı iki soğuk savaş blokuna bölmeye, müttefiklerini uyduları haline getirmeye, tarafsızlık siyasetini tüm dünyada ortadan kaldırmaya çalışan iki süper devlettir. Bu iki güç arasında sıkışık kalmış olan demokrasi, namlunun ucundadır.”*

54

⁵⁰ Papandreu, age, aynı yer.

⁵¹ Mercouri, age, s. 272.

⁵² Çetin Altan, “Bir Kralın İhaneti”, *Akşam*, 23.4.1967, s. 2.

⁵³ “Kıbrıs'ta Barışçı Çözüm Yolu Bulacağız”, *Haber*, 23.4.1967, No 3014, s. 1,7; Her şeyden önce antikomünist ve partilerüstü olduğunu belirten yeni hükümetin ilk işi aşırı sola karşı sert önlemler almak olmuştur. *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Yayınları, Cilt 24, 1986, s. 12634.

⁵⁴ Papandreu, age, s. 33.

Yunanistan'da, iç savaşta büyük darbe alan komünistler zamanla güçlenip ülke yönetimine etki etmeye çalışmışlardır. Fakat ABD'nin etkisi güçlüdür. Siyasi partiler aracılığıyla siyaseti dizayn etmişler, SSCB ile de anlaşarak komünistleri yalnız bırakmışlardır. Buna rağmen Papandreu'nun seçimleri kazanma ihtimalinin yüksekliği müdahalenin nedeni olmuştur. Darbeden sonra kurulan hükümet öncelikle BM, NATO ve diğer uluslararası örgütlere bağlı olduğunu belirtmiştir. Yunanistan'ı ziyaret eden Adana milletvekili Kasım Gülek'in aktardığına göre, ihtilalciler ülkede duruma hâkimdirlere ve karar alıp uygulamak konusunda cesurdurlar. Örneğin Pattakos, geçen iktidarların basın ve halkın bir bölümünün muhalefeti nedeniyle imzalamadığı bir anlaşmayı derhal imzalamıştır. Girit adasının tamamen turistik hale getirilmesi ile ilgili olan anlaşma Amerikalılarla 850 milyon dolarlık bir bağlantıyı öngörmektedir. Kıbrıs konusuna da değinen Gülek, hükümetin Kıbrıs konusunda çözüm istediğini çünkü darbe yönetiminin, Türkiye ile sorunlar çözüldüğünde Orta Doğu'da, Akdeniz'de, NATO içinde daha çok söz geçireceğine inandığını söylemiştir.⁵⁵

“Darbe hükümeti faaliyetlerini sürdürürken, ordu içinde aldığı destekle yeterince güçlendiğini düşünen Kral Konstantinos, 13 Aralık 1967'de iktidarı askerlerden geri almak için bir karşı darbe planlamıştır. Fakat Kraliyet darbesi başarısızlıkla sonuçlanmış ve Kral ülkeyi terk edip İtalya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Darbenin lideri Papadopoulos, yakın arkadaşı General Zoitakis'i Kral vekilliğine atamış, Zoitakis de Papadopoulos'u başbakanlık görevine getirmiştir. Milli Savunma Bakanlığı görevini de üstüne alan Papadopoulos, Stilyanos Pattakos'u atamıştır.”⁵⁶

YUNANİSTAN'DA DARBEYE GİDEN SÜREÇTE KIBRIS

Yunanistan'da darbeye giden süreçte Kıbrıs'ı yakından ilgilendiren olayları değerlendirmeden darbenin anlamı yeterince anlaşılabilir. Özellikle 1965 yılında Kıbrıs'ta ve garantör ülkelerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlara yönelik kısaca şu bilgiler verilebilir:

- Yunanistan'da, Makarios'u destekleyen Yunan Başbakanı Papandreu Temmuz 1965'de görevden alınmıştır.
- 10 Ekim 1965'de Türkiye'de yapılan genel seçimlerde Süleyman Demirel liderliğinde Adalet Partisi tek başına iktidara gelmiştir. Demirel, Kıbrıs konusunda BM ile birlikte hareket etmeye karar vermiştir.⁵⁷ BM Ge-

⁵⁵ “Darbe Hükümetinin Başbakanı ‘Türkiye aleyhine hiç bir şey yapamayız, Türkiye’siz de bir şey yapamayız’ demiştir.”, Kasım Gülek, “Atina Türkiye aleyhine bir karar alamaz.”, Yeni Gazete, 30.6.1967, No.913, s. 1,7.

⁵⁶ Druşotis, age., s. 87; Çıkarılan genel af sonucu serbest kalan Andreas Papandreu ülkeyi terkederken olayların sorumlularının kralla birlikte Yunanistan siyasetine etkide bulunan ABD olduğunu belirtmiştir. Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, s. 1658-59; Papandreu, aynı yer.

⁵⁷ “Süleyman Demirel hükümetinin programında Kıbrıs konusunda söylenenler şöyledir: “En büyük milli davamız olan Kıbrıs meselesinin, Türkiye'nin ve Kıbrıs'taki kahraman soydaşlarımızın hak ve menfaatlerine uygun bir şekilde halle-

nel Kurulu'nun Aralık 1965 tarihli Makarios'un isteği doğrultusunda Türklerin aleyhine almış olduğu karardan sonra Başbakan Demirel, alınan kararın uluslararası antlaşmalara aykırı ve kabul edilemez olduğunu belirterek politikasını değiştirmiştir. Genelkurmay Başkanlığı ile görüşerek, daha önce İnönü'nün başlattığı Kıbrıs'a çıkarma harekâtının temelini oluşturacak piyade tümeni, hava indirme ve komando tugaylarının kurulması, çıkarma araçlarının temini konusundaki çalışmalara devam edilmesini istemiştir.⁵⁸

- Kıbrıs'ta bulunan Türk birliğindeki askerlerin İttifak Antlaşması gereğince gerçekleştirilen değişimi, Kıbrıs Rum yönetiminin engellemeleri ile karşılaşmıştır.⁵⁹

- Sadece Rum milletvekillerinin katılımı ile toplanan Temsilciler Meclisi'nde 1960 Anayasası ve antlaşmalarla kurulan Kıbrıs Rum Toplum Meclisi feshedilmiştir.⁶⁰

- Kıbrıs Rum yönetimi, anayasa ihlalini sürdürerek görev süreleri dolacak olan Cumhurbaşkanı ve Temsilciler Meclisi üyelerinin görevlerinin bir yıl uzatılmasına karar vermiştir. Toplantıya Türklerin de katılma isteği üzerine Kıbrıs Hükümeti'nin onaylanması ve Türklerin bulunmadığı oturumlarda alınan bütün kararların Türkler tarafından kabulü şart koşulmuştur. Şartlarının kabul edilmemesi üzerine Meclis'te Türklere ayrılan 15 kişi hakkı kaldırılarak nüfusları oranında temsil edilmelerini sağlayacak bir düzenleme yapılmıştır.⁶¹

- Mecliste Türklerin aleyhine alınan kararlardan sonra Kıbrıslı Türklerin lideri ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük başkanlığında Türk milletvekilleri kendi seçim kanunlarını kabul etmişlerdir.⁶²

- İngiltere, Meclis'te yapılan düzenlemeler karşısında yapılanların Kıbrıs anayasasının ihlali ve Garanti Antlaşmasının tek taraflı feshi anlamına geldiğini söyleyerek protesto etmiştir.⁶³

---

dilmesi hükümetimizin değişmez hedefidir. Türkiye, anlaşmazlıkların ve bölge barışının korunmasını samimiyetle istediği için Kıbrıs meselesinin müzakere yolu ile ve ilgili tarafların anlaşmaları suretiyle çözümlenmesini daima tercih etmiştir. Sömürgeciliğin sona erdiği bir zamanda Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türk cemaatinin tekrar kolonize edilmesine göz yumması kesinlikle düşünülemez. Geçen Mayıs ayında iki ülke arasında müzakerelerin başlaması, Yunanistan'ın yapıcı bir çözümü Türkiye ile birlikte arayacağı ümidini ortaya çıkarmıştır.” Sadık Erdaş, Hükümet Politikalarında Dış Politika (1920-1980), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2018, s. 170-171.

⁵⁸ Veddet Ertek Gürpınar, *Genç Bir Asker Kıbrıs ve Barış Harekati*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79, 84.

⁵⁹ Kudret Özersay, *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 84.

⁶⁰ Özersay, *age.*, s. 84-85.

⁶¹ Özersay, *age.*, s. 85.

⁶² Aynı yer; Dr.Küçük'ün hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rukiye Maden, *Dr.Fazıl Küçük ve Kıbrıs*, Tarihi Kitabevi, İstanbul, 2014.

⁶³ Daha sonra Kyprianou, sadece protesto ile yetinmesini açıklarken, "Kıbrıs hükümetinin İngiltere'yi Kıbrıs'taki İngiliz üslerini gündeme getirmekle tehdit ettiğini" söylemiştir. Özersay, *age.*, s. 86.

• BM'nin arabulucusu Galo Plaza raporunda, başarısız olan 1960 anayasasına dönmenin mümkün olmadığını söylemiştir. BM Genel Kurulu toplantısında Kıbrıslı Rumlar, Türkiye'nin Kıbrıs'ın içişlerine karıştığını ve tehdit ettiğini iddia etmişlerdir. Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ise Kıbrıs'ta iki ayrı halk olduğunu, Rumların ilhak siyasetinin kınanması, Kıbrıslı Türklere uygulanan ablukanın kaldırılması ve adada bulunan Yunan askerlerinin geri çekilmesi gerektiğini söylemiştir. BM'deki oylama sonucu 18 Aralık 1965'de KC'nin bağımsız devlet olduğu, yabancı müdahalesinin kabul edilemeyeceği fakat azınlık haklarının teminat altına alınması gerektiği kararı alınmıştır. 45 ülke karar lehinde oy kullanırken, 5 ülke aleyhte, 54 ülke de çekimser oy kullanmıştır.⁶⁴ Çekimser oy kullananların arasında İngiltere ve diğer Avrupa ülkeleri ile SSCB de bulunmaktadır. Moskova, ittifaklar ve NATO dışında kaldığı sürece Kıbrıs'ın tam bağımsızlığını desteklemesine karşın, karar lehinde oy vererek Türkiye ile arasını bozmak ve Enosis yolunu açmak istememiştir. Böylece 1959 Antlaşmaları görmezden gelinerek Makarios'un görüşü desteklenmiş olmaktadır. Türkiye raporu reddetmiş ve Galo Plaza'nın arabuluculuğunun tanınmayacağını açıklamıştır. Cemal Gürsel rapor hakkında "haddini aşmış" yorumunda bulunmuştur. Kıbrıs Türk Liderliği de 2 Nisan 1965'de söz konusu bildiri reddetmiştir. Kıbrıslı Türklere adada büyük bir miting düzenleyerek haklarını sonuna kadar savunacaklarını ilan etmişlerdir.⁶⁵ Türkiye'de öğrenciler kararı protesto amacıyla İstanbul ve Ankara'da geniş katılımlı mitingler düzenlemişlerdir.⁶⁶

NATO'nun güney kanadında yer alan Türkiye ve Yunanistan, ABD'den gelecek yardımlara ihtiyaç duymaktadır. ABD'nin koşulu ise aralarındaki Kıbrıs sorununun görüşmelerle çözülmesidir. 2 Şubat 1966'da Atina'da Başbakan Stefanopulos ile Makarios, "Enosis'ten başka bir çözüm şekli kabul edilmez" diyen bir ortak bildiri yayınlamışlardır. Türk Hükümeti, 5 Şubat 1966 tarihinde Yunanistan'a sert bir nota vererek alınan kararı protesto etmiş ve ortaya çıkacak anlaşmazlıkların bütün sorumluluğunun Yunanistan'a ait olacağını söylemiştir.⁶⁷

1966 başlarında Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanı Makarios ile General Grivas arasında Rum Milli Muhafız Ordusu'nun (RMMO) komutası konusunda

⁶⁴ Vergi Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa, 1966, s. 211.

⁶⁵ Çağlayangil, "Eğer Kıbrıs'taki Türklere bir saldırı ve hak ihlali olursa antlaşmaların kendisine verdiği yetki ile Türkiye adaya müdahale edecek ve önleyecektir." diyerek BM toplantısını terketmiştir. Vehbi Zeki, *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi*, Halkın Sesi Ltd., cilt:3, Kıbrıs, 1973, s. 130-135

⁶⁶ Zeki, *age.*, s. 130-135.

⁶⁷ Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 105; Zeki, *age.*, s. 130-135.

anlaşmazlık bulunmaktadır.⁶⁸ Makarios, RMMO'nun Kıbrıs Hükümetine bağlanmasını, Grivas ise tüm silahlı kuvvetlerin komutasının kendisine devredilmesini istemektedir. Grivas, Yunan Hükümetine kendisini başkomutan ataması için baskı yapmış, Yunanistan Başbakanı Stefanopulos, 9 Mart 1966'da adadaki tüm silahlı kuvvetlerin komutanı olarak Grivas'ın atandığını Kıbrıs Hükümetine bildirmiştir. Makarios, Grivas'ın hükümete darbe planladığı iddiasıyla bu karara karşı çıkmıştır.⁶⁹ Silahlı kuvvetler konusunda özellikle Grivas ile İçişleri ve Savunma Bakanı Polikarpos Yorgacis arasında anlaşmazlık vardır.⁷⁰ Makarios'tan Yorgacis'i görevden almasını isteyen Grivas, istediği olmayınca 21 Nisan 1966 tarihinde Patris gazetesinde Yorgacis'in sorumlu olduğu ve Enosis hedefi doğrultusunda Kıbrıslı Türklerin adada topyekün imha edilmesini amaçlayan kanlı bir soykırım planı olan Akritas Planı'nun yayımlanmasını sağlamıştır.⁷¹ Plan başarıya ulaşamamış olsa bile antlaşmalarla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sona geldiğini göstermektedir. Sonuçta Rumların hâkimiyetindeki Kıbrıs hükümeti, tüm askeri yönetim yetkilerini Grivas'a vermiştir.⁷²

Makarios bu konuda duyduğu endişe ile çeşitli önlemler almıştır. Makarios'un emri ile Kıbrıs Rum polisi, Kıbrıs'ın Yunanistan'a hemen ilhakını isteyen Grivas taraftarlarının evlerini basmaya başlamış, evlerde silah taraması yapmıştır.⁷³ Türkler ise kod adı *Bozkurt* olan Bayraktar Kurmay Albay Kemal Coşkun (asıl adı Kenan Çoygun) komutasındaki Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) ile kendi meşru müdafaalarını yapmışlardır. Kıbrıs Rum hükümeti, örtülü görevi Kıbrıs Lefkoşa Büyükelçiliği İdari Ataşeliği olan Kemal Coşkun'un faaliyetlerinden rahatsız olmuştur. Coşkun, 1967 yılı başında görevinden alınarak Türkiye'ye çekilmiştir. Bunun nedeninin, TMT ile Kıbrıs Türk Yönetimi arasındaki anlaşmazlıklar ve Coşkun için Türkiye'ye

⁶⁸ Makarios için bkz. Stanley Mayes, *Makarios Yaşam Öyküsü*, Kalkedon Yayınları, Çev. Önder Seçkin, İstanbul, 2019; Grivas için bkz. *General Grivas: Hayatım*, Ed: Charles Foley, Kalkedon Yayınları, Çev. Cumhur Atay, İstanbul, 2012; "Makarios Grivas Çekişmesi Yunan Hükümetini Sarsıyor", *Milliyet*, 23.3.1966, s. 3; "Makarios ve Grivas Taraftarları Çarpıştı", *Milliyet*, 14.4.1966, s. 1.

⁶⁹ Druşotis, age., s. 5.

⁷⁰ Antlaşmalarla kurulan Kıbrıs Cumhuriyetinde İçişleri ve Savunma Bakanlığı Türklerle aitti. 1964 yılında Türklerin hükümetten uzaklaştırılması sonrası Osman Örek'in yerine Yorgacis geçmiştir. Fakat Kıbrıs'ta yayımlanan *Bozkurt* gazetesindeki habere göre, Osman Örek İsveç'te verdiği bir demeçte, Kıbrıs'ın meşru savunma bakanı olmadığına dair Rumlar tarafından ileri sürülen iddiaları gülünç olarak nitelendirerek kendisinin Kıbrıs anayasasına göre hala Kıbrıs'ın Savunma Bakanı olduğunu söylemiştir. "Örek, Meşru Bakan Olmadığı Yolundaki İddiaları Gülünç Olarak Niteledi", *Bozkurt Gazetesi*, 28.8.1966, s. 1. Fakat fiili durum farklıdır.

⁷¹ Akritas Planı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford University Press, New York, 1998, s. 26-27; Dilek Yiğit Yüksel, *Kıbrıs Cumhuriyetinin Kuruluş Süreci ve Sorgulanan Varlığı (1878-1964)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018, s. 138; Salahi R.Sonyel, *Cyprus: The Destruction of a Republic and its Aftermath*, Cyrep, Lefkoşa, 2003, s.60-65; Necati Münir Ertekün, *In Search of a Negotiated Cyprus Settlement*, Lefkoşa, 1981, s. 9-17; Bkz. Rauf R.Denktaş, *Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş*, Yorum Yayıncılık, 1994; Kemal Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2004.

⁷² Druşotis, age., s. 5-6.

⁷³ "Grivasçıların Evleri Basılıyor", *Cumhuriyet*, 26.6.1967, No 15411.

gönderilen yanlış bilgiler içeren raporlar olduğu söylenmektedir.⁷⁴ Konu ile ilgili olarak Abdi İpekçi'nin yorumu şöyledir: "Mücahit birliklerine kumanda edenler ile Fazıl Küçük başkanlığındaki İcra Heyeti arasında bağların koptuğu anlaşılmaktadır. Adadaki TMT'ye yıllardır liderlik yapan Kurmay Albay Kemal Coşkun'un görevinden alınması gibi, şimdi Kıbrıs Türk Cemaati Meclisi Başkanı Rauf Denktaş'ın adaya dönmesi meselesi de hep bu buhranla ilgili gelişmelerdir."⁷⁵

YUNANİSTAN'DAKİ ASKERİ DARBENİN KIBRIS'TAKİ YANSIMALARI

Yunanistan'da 21 Nisan 1967 tarihinde askeri bir darbe ile yönetimi eline alan Yorgo Papadopoulos komutasındaki Albaylar Cuntası, yayımladığı bildiriye Kıbrıs konusundaki tavrını, "Kıbrıs sorununun azınlık hakları dikkate alınarak barışçı bir yoldan, müzakerelerle Enosis'e yol açacak mesut bir çözüme bağlanmaya çalışılacağı" şeklinde açıklamıştır.⁷⁶ Enosis'ten başka çözüm görmeyen Darbe hükümetine karşı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, "Biz tek taraflı Enosis'e kapıları tamamen kapatmış bulunuyoruz."⁷⁷ demiştir.

Kıbrıs Radyosu'nun verdiği darbe haberinden sonra, herhangi bir askeri hareketlilik görülmemiş, sadece Kıbrıs'la Yunanistan arasındaki her türlü ulaşım kesilmiştir. Kıbrıs'taki Yunan kuvvetlerinin Yunanistan'daki yeni askeri rejimi destekleyip desteklemeyeceği netlik kazanmamış, bu durum Kıbrıslı Rumları endişelendirmiştir. Teleftea Ora adlı gazete, "Kıbrıs hükümeti tereddüt göstermeden Yunanistan'da kurulan askeri diktatörlüğe cephe almamalıdır."⁷⁸ şeklinde yorum yapmıştır. Kıbrıs Rum basınında darbe hükümeti aleyhindeki yazılar nedeniyle 14 Haziran 1967'de Yunanistan'ın devlet radyosunda şöyle bir bildiri yayımlanmıştır: "Haddini bilmez Kıbrıs basını, Yunanistan'ı karalamaya çalışmış, milli irade yönetimini suçlamış ve ulusun itibarı olan orduyu bir hayli gücendirmiştir."⁷⁹ Uyarı niteliğindeki bu açıklamadan sonra Kıbrıs Rum yönetimi konu ile ilgili toplantılar yapmıştır.

⁷⁴ "Kemal Coşkun Kıbrıs'tan Geldi", *Milliyet*, 26.2.1967, s.1; "Kıbrıs'ta Yeni Gelişmeler", *KİM*, 19.5.1967, s.3, No:459; Ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, Cüneyt; *Kod Adı: Bozkurt*, İlgili Kültür Sanat Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul, 2013; TMT hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007; Keser, Ulvi; *Kıbrıs'ta Menderes'in Gestapoları*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2016; Yiğit Yüksel, age.; Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2018, 34(2):98, s. 311-376; Kutay, Cemal; *Beş Kitada Bir Türk Paşası: Daniş Karabelen*, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2006.

⁷⁵ Abdi İpekçi, *Durum*, *Milliyet*, 31.3.1967, s. 1, No:6948.

⁷⁶ Sami Kohen, "Yeni Hükümet Köklü Reformlardan Söz Ediyor", *Milliyet*, 24.4.1967, s.6-7, No:6972; Yılmaz Altuğ, "Yunan Sağı Boşuna Bir Çaba İçindedir", *Cumhuriyet*, 21.4.1967, s.2, No:15351.

⁷⁷ Refik Şevki, "İhtilal ve Kıbrıs", *Bugün*, 24.4.1967, s.3-5, No:127.

⁷⁸ "Kıbrıs'ta Endişe", *Cumhuriyet*, 22.4.1967, s.1,7, No:15346.

⁷⁹ Druşotis, age., s.9.

Bu arada 1967 yılında yaşanan Arap-İsrail Savaşı, Kıbrıs'ın ABD için stratejik önemini bir kat daha artırmıştır. Kıbrıs'taki İngiliz üslerinden İsrail'e askeri destek yapılması, adanın dünya siyasetindeki stratejik önemini kanıtlamıştır.⁸⁰ Darbe sonrasında Kıbrıs konusunun alacağı biçim Türkiye'yi de endişelendirmiştir. Süreçte iki ihtimalden söz edilmiştir. Bunlar:

- Yunanistan'ın iç karışıklıkları Kıbrıs'la doğrudan ilgilenmesini engelleyebilir ve geçici bir sükûn sağlanabilir.⁸¹

- Yunan darbesindeki gibi ani, radikal ve tehlikeli bir hareket gelişebilir.⁸² Makarios idaresine karşı darbe yapılarak adanın ilhakı anlamı taşıyan bu hareket o an için uzak bir ihtimal olarak değerlendirilse de bu ihtimale karşı Türk mücahitleri ve Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı alarma geçmiştir. Türk hükümeti adanın ilhakına yol açacak her türlü hareketin engellenmesini bildirmiştir.⁸³

Grivas'a göre, *"Enosis'in gerçekleştirilmesi, Kıbrıs'ın kurtuluşu Yunan ordusunun elindedir. O ordu ki anavatanında ihtilali gerçekleştirmiştir, aynı ihtilali Kıbrıs'a kadar genişletme durumundadır. Bu ordu gereken her kararı Kıbrıs'ta uygulamak kudretine sahiptir."*⁸⁴ Diğer taraftan milletvekili Liserides, *"Cumhurbaşkanı Makarios'u devirmeye ya da Yunanistan'dakine benzer bir durumu burada yaratmaya çalışırlarsa silaha sarılacağız. O zaman Kıbrıs, yeni bir Vietnam olacaktır. Herhangi bir hükümet darbesine karşı Kıbrıs halkı uyanık bulunmalı ve kendi ordusunu kurmalıdır."* demiştir.⁸⁵ Makarios'un tutumu ise darbe hükümetinin verdiği *"adada üslenen Yunan silahlı kuvvetlerinden kendisine karşı bir hareket olmayacağı"* garantisi üzerine, Yunan askeri hükümetinin otoritesini kabul etmek şeklinde olmuştur.⁸⁶

Kıbrıs Rum Hükümeti bir yandan Yunanistan'la ve kendi içinde sorunlar yaşarken diğer yanda çok zor şartlar altında yaşamak zorunda bırakılan Kıbrıslı Türklere 1964'den beri uygulamakta olduğu baskıyı giderek artırmıştır. Türklere giden suyu kesmiş, benzine ulaşmalarını engellemiş, Kızılay'ın gönderdiği ilaç yardımını adaya sokmamış, tahta, çimento gibi malzemeleri stratejik maddeler kapsamına alarak Türk kesimine göndermemiş-

⁸⁰ Kızılyürek, age., s.91.

⁸¹ A.g.e, s.8.

⁸² Evliyaoğlu, bu seçeneğin, Papandreu taraftarlarının Krala karşı bir mücadele verip kazanmaları durumunda olabileceğini ve Kıbrıs meselesinin alevlenebileceğini belirtmiştir. Gökhan Evliyaoğlu, "Yunanistan'da Kriz", *Medeniyet*, 23.4.1967, s.1, No:4735.

⁸³ "Kıbrıs'ta Darbeye Karşı Mücahitler Alarma Geçtiler", *Yeni Gazete*, 13.5.1967, s.1,7, No:865.

⁸⁴ İhtilal hükümetine yakın bir isim olan ve darbe gerçekleştireceği ihtimalinden çekinilen General Grivas'ın görüşü, kendisini destekleyen ve Lefkoşa'da yayımlanan Patris gazetesindeki başyazıda görülebilmektedir. Haluk Tansuğ, "Grivas Enosis İçin Harekete Geçiyor", *ANT*, 30.5.1967, s.13, No:22.

⁸⁵ "Bir Darbe Teşebbüsü Kıbrıs'ı Vietnam Haline Getirir", *Cumhuriyet*, 12.5.1967, s.1, No:15366.

⁸⁶ "Makarios, Yunan Askeri Otoritesine Boyun Eğdi", *Ulus*, 13.5.1967, s.8, No:15682; "Kıbrıs'ta Şimdilik Askeri Darbe Muhtemel Değil", *Yeni İstanbul*, 13.5.1967, s.3, No:6531.

tir. Binlerce Türk ailesi soğuk kış aylarında barınaksız, susuz, ilaçsız bırakılmıştır. Diğer taraftan Çekoslovakya ve Rusya'dan ağır silahlar satın alınmıştır.⁸⁷ Aynı dönemde Yunan Genelkurmay İkinci Başkanı gizlice adaya gelerek teftiş yapmış, askeri tedbirleri gözden geçirmiş, Grivas'la görüşmüş ve yine gizlice adadan ayrılmıştır.⁸⁸ Yunanistan'daki askeri yönetim, Kıbrıs'ta Türklere baskı uygularken, diğer taraftan Batı Trakya'da, Lozan Antlaşması ile Türklere tanınan hakları devamlı olarak çiğnemiştir. Burada yaşayan binlerce Türk yaşamlarını sürdürebilmek için Türkiye'ye iltica etmiştir.⁸⁹ Yunanistan Dışişleri Bakanı Pattakos'un yürüttüğü bu şiddetli baskı politikası üzerine Türk hükümeti, Yunanistan'dan baskıya derhal son vermesini istemiştir. Türklere bu baskı uygulandığı sürece Kıbrıs sorunu ile ilgili Türk-Yunan ikili görüşmelerine tekrar başlanmasının söz konusu olmadığı söylenmiştir.⁹⁰

Türk hükümet temsilcisi Kasım Gülek Atina'ya gitmiş, yaptığı görüşmeler sonucunda darbe hükümetinin Türkiye ile dostluk ilişkisi sürdürme konusunda kararlı olduğunu söylemiştir. Batı Trakya Türklere yapılan zulümler konusunda Pattakos *"Bu olayların bir kısmı bizim zamanımızda, bir kısmı da eski iktidar devrinden kalmıştır. Bazılarında Türklere, bazılarında biz haklıyız. Fakat emin olun ki ben bütün olaylara el koydum ve gerekli cezaları veya tedbirleri tertiplerim."*⁹¹ demiştir. Bu açıklamalarına karşın, darbe hükümetinin başpiskopos olarak atadığı Yeronimos, Kıbrıs'a giderek kiliselerde Enosis lehinde konuşmuş, Rumları harekete çağırmıştır. İhtilal hükümetinin bir taraftan Türk-Yunan dostluğundan bahsederken, diğer yandan Başpiskopos'a Türkiye aleyhinde propaganda yaptırması dikkat çekmiş ve Türk Hükümeti Yunanistan'a nota vermiştir.⁹² Türk Hükümeti, Kıbrıs politikasında engel teşkil eden ABD Başkanı Lyndon B. Johnson hükümetine tepki olarak da düşünülebilen bir karar alarak, SSCB ile görüşmüş ve ortak bir bildiri imzalamıştır. Bildirinin Kıbrıs hakkındaki kısmı şöyledir:

"Hükümet Başkanları, Kıbrıs meselesinin Kıbrıs devletinin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunmasına istinaden, Türk ve Rum milli cemaatlerinin kanuni haklarını ve çıkarlarını, karşılıklı güven ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlaya-

⁸⁷ Hikmet Bil, "Kim Saldırgandır", *Yeni Gazete*, 29.6.1967, s.2, No:912; "Rusya, Kıbrıs'a Silah Satıyor", *Milliyet*, 28.6.1967, S.1, No:7037; "Rusların Kıbrıs'a Vereceği Silahlar için U-Thant'a Başvurduk", *Hürriyet*, 30.6.1967, s.7, no:6885.

⁸⁸ "Ruslar, Kıbrıs'a Silah Veriyorlar", *Yeni Gazete*, 28.6.1967, s.1,7, no:911.

⁸⁹ E.Silman, "Megalo İdea ve Batı Trakya Türkleri", *Adalet*, 29.6.1967, No 1714, s. 3.

⁹⁰ "Batı Trakya'daki baskıya son verilmesini istedik", *Cumhuriyet*, 29.6.1967, No 15414, s. 1; "Batı Trakya Türkleri çok güç durumda", *Yeni Gazete*, 29.6.1967, No:912, s.1, 7.

⁹¹ "Türkiye ile dostluk bir zorunluluktur. Kıbrıs dahil, aramızdaki meseleleri halletmek kararındayız. Karar alacağız. Türkiye aleyhine hiç bir şey yapamayız. Türkiyesiz de bir şey yapamayız." "Atina Türkiye aleyhine bir karar alamaz", *Yeni Gazete*, 30.6.1967, No 913, s.1, 7.

⁹² "Yunanistan'a sert bir nota verdik", *Sabah*, 28.9.1967, No 710, s.1, 7.

çak şekilde barışçı yollarla çözümlenmesi gerektiğini bildirerek 4 Mart 1964 tarihli BM Genel Kurulunun kararına atıf yapmışlardır.”⁹³

İmzadan sonra SSCB’den dönen Başbakan Demirel, görüşmelerinden rahatsız olanların muhalefeti ile karşılaşmıştır. Örneğin, muhalif yazılardan birini kaleme alan Osman Turan, Sovyetlerle anlaşılması gerektiğini çünkü Sovyetlerin hem Enosis’e hem Taksim’e karşı, Federasyon yanlısı olduğunu bunun Türkleri tatmin etmeyeceğini söylemiştir.

“Rusya, İngiliz üsleri gibi Türkiye’nin ada ile irtibatına da karşıdır ve yeni anayasada Türklerin haklarını koruma teminatı da tehlikeye düşmektedir. Enosis’e karşı olduğunu ve böylece Rusya’yı kazandığını sanan Türk Hükümeti, daha çok Yunan taleplerine yaklaşacak ve ancak küçük tavizler koparacaktır. Aslında Kıbrıs meselesine taraf olmayan Rusya’ya değil, çekilme söylentilerine rağmen İngiltere’ye daha fazla rol tanımak daha realist bir siyaset olur. Amerika’nın Kıbrıs siyaseti sorununu, hızla ve barışçı yollarla çözümünden başkası değildir. Türkiye’nin artık cesaret ve şahsiyet göstermesi, İsmet Paşa ve Demirel siyasetlerinin değiştirilmesi ve teşebbüsün mutlaka ele alınması şarttır.” yorumunu yapmıştır.

Sovyetlerle görüşmesi hakkında kendisine yöneltilen eleştiriler karşısında Demirel ise *“Türkiye’nin dış politikası ipotekli değildir. Milli menfaatlerimizin nerede başladığını ve nerede bittiğini çok iyi biliyoruz”* demiştir. Sözlerine *“Türkiye’nin değişik sistemlere sahip memleketlerle ilişkilerden çekinmesi için bir neden yoktur. Türkiye en sağlam demokratik bünyelerden birine sahip bir devlettir.”* diye devam etmiştir.⁹⁴

Türkiye, SSCB ile görüşürken, Darbe hükümetinin Makarios’a karşı bir darbe planladığı, Yunanistan’ın adayı ilhak edeceği söylentisi yayılmıştır. Bu ihtimale karşı Türk Mücahitleri ve Kıbrıs Türk Birliği alarma geçmiştir. Türkiye, *“Adada yapılacak herhangi bir darbe hareketine karşı her türlü önleyici tedbirin alındığını”* açıklamıştır.⁹⁵ Sovyet yayını olan Kızıl Yıldız gazetesinin Yunanistan’daki darbe hükümetinin Kıbrıs’ta askeri bir diktatörlük kurmayı tasarladığı iddiasına cevap veren Atina Radyosu, bunun tipik bir komünist propagandası olduğunu söylemiştir.⁹⁶ Kıbrıs’ın daima Yunanistan’ın bir parçası olduğunu iddia ederek, komünistler hariç bütün Kıbrıslı Rumların öncelikli amacının anavatan Yunanistan’a bağlanmak olduğunu da sözlerine eklemiştir.⁹⁷ Gelişmeler üzerine toplanan mecliste Kıbrıs Rum yönetimi meclis başkanı Glafkos Klerides ile AKEL Partisi, adanın bir bütün olarak

⁹³ “Sovyetler, Türk Kıbrıs Tezini Benimsedi”, *Akşam*, 30.9.1967, s. 1, 7.

⁹⁴ “Kıbrıs konusunda Rusya ile anlaşmaya varıldı” *Tercüman*, 30.9.1967, No 2140, s. 1, 7.

⁹⁵ “Kıbrıs’ta Darbeye Karşı Mücahitler Alarma Geçtiler”, *Yeni Gazete*, 13.5.1967, No 865, s. 1, 7.

⁹⁶ “Kıbrıs’ta Şimdilik Askeri Darbe Muhtemel Değil”, *Yeni İstanbul*, 13.5.1967, No 6531, s. 3.

⁹⁷ “Komünist olmayan Kıbrıslı Rumların gayesi Yunanistan’a bağlanmakmış”, 13.5.1967, No 146, s. 3.

Yunanistan ile birleşmesi konusunda tam bir uzlaşa sağlamışlardır.⁹⁸ Oysa Yunanistan'daki darbe hükümeti, Türkiye'ye verilecek küçük tavizlerle Enosis'i gerçekleştireceğinden emindir. Tek endişesi, asla taviz vermemek kararında olan Makarios'un direnişidir. Anlaşmazlıklara rağmen, Haziran 1967'deki NATO toplantısında Türk-Yunan diyalogunun devamı kararı alınmıştır. Bu karar SSCB'yi rahatsız etmiş, Sovyet basını darbe hükümetini Kıbrıs'ta bir askeri darbe hazırlığında olduğunu ve çözümü NATO'da aradığını belirterek kınamıştır.⁹⁹

9 Eylül 1967'de Başbakan Demirel ve Yunanistan Başbakanı Kollias Keşan'da 4.Tümen Karargâhında gizli bir toplantıda sorunları görüşmüşlerdir. Görüşmede Makarios'un onaylamamasına rağmen Kollias, Enosis karşılığı Türkiye'ye bir üs verme kararında olduklarını söylemiştir. Demirel ise Türkiye'nin hiç bir şekilde Enosis'i kabul etmeyeceğini tekrarlamıştır. Kısa süren görüşmeden sonra planlandığı gibi Yunanistan sınırları içindeki Dedeağaç'da (Aleksandroupoli) tekrar toplanılmıştır. Fakat bir sonuç alınamamıştır. Makarios ise durumdan memnundur.¹⁰⁰ 31 Ekim 1967 tarihinde zorunlu olarak üç yıldır Ankara'da kalmakta olan Rauf Raif Denktaş'ın yanındaki iki kişi ile gizlice adaya geldiği fakat yakalandığı haberi basında yayımlanmıştır.¹⁰¹ Kıbrıs'taki Türkiye Büyükelçisi Ercüment Yavuzalp, Denktaş'ın hayatının garanti altına alınması için BM aracılığıyla, Rum hükümeti ile görüşmüş ve talep olumlu karşılanmıştır.¹⁰² Türkiye, Denktaş'ın Türkiye'ye iadesini istemiş, Başbakan Demirel, "Denktaş'a yapılacak muamele fevkalade önem taşımaktadır."¹⁰³ demiştir. Tutuklama gerçekleştiği gün Grivas'ın bir açıklaması olmuştur. Grivas, "Enosis'e razı olunmazsa Enosis'i kılıç yardımıyla sağlayacağız."¹⁰⁴ demiştir. Büyükelçi Yavuzalp'ın, Dr.Küçük'ün çaba-

⁹⁸ Hem Makarios hem de AKEL, sadece ödünsüz Enosis kabul edebileceklerini belirtmektedirler. Ekim 1966'daki bir mitingde AKEL Genel Sekreteri Ezekias Papayannou, bütün Kıbrıs'ı kurtararak Yunanistan'a katacakları mesajını vermiştir. Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kaskacında Kıbrıs*, İletişim Yayınları, 4.baskı, İstanbul, 2011, s. 121; AKEL hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yiannos Katsurides, *Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi*, Çev. Kıyıl Eresen, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2014.

⁹⁹ age., s. 10-11; Constantine P. Danopoulos, *The Greek Military Regime (1967-1974) And The Cyprus Question – Origins And Goals*, *Journal of Political and Military Sociology* 1982, Vol 10 (Fall), s. 261, https://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=pols_pub (Erişim Tarihi: 10.5.2019).

¹⁰⁰ Zeki, age., s. 139-141; Druşotis, age., s. 15.

¹⁰¹ 1964 yılında toplanan III.Londra Konferansında Kıbrıslı Türkleri temsil eden Denktaş, federal bir yönetim kurulmazsa ayrı bir hükümet kuracaklarını açıklamıştır. Konferansın sonuçsuz dağılması sonrası ise Denktaş, Makarios tarafından istenmeyen adam ilan edilmiş ve adaya girişi yasaklanmıştır. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kibris-turk-halkinin-ozgurlugune-adanmis-bir-omur-rauf-raif-denktas/1363245> (Erişim tarihi:15.1.2020). "Rumlar Denktaş'ı niçin tevkif etti? Kıbrıs'a pasaportsuz geldiği için. Denktaş'ın pasaportunu iptal eden, Kıbrıs'a dönmesi için vize vermeyen kim? Makarios. Niçin? Çünkü Denktaş, başkanı bulunduğu Türk cemaatinin kısılan, gaspedilen haklarını geri almak için garantör devletlerin müdahalesini istemiş, Makarios'un Enosis'i gerçekleştirme planını açıklamış, hem başkan olduğu cemaatin hem de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin menfaatlerini korumak için çalışmıştır.", Refik Özbek, "Denktaş'ın Teklifi", *Bugün*, 4.11.1967, No 322, s. 2.

¹⁰² Ercüment Yavuzalp, *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s. 76.

¹⁰³ "Türkiye Denktaş'ın İadesini İstedik", *Bozkurt*, 2.11.1967, s. 1; "Rauf Denktaş'ın Türkiye'ye İadesini İstedik", *Hürriyet*, 2 Kasım 1967, s.1.

¹⁰⁴ *Milliyet*, 31.10.1967, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1967/10/31> (Erişim Tarihi: 9.4.2019).

ları, Türk basınının ve Türk halkının baskıları ve Türkiye'nin sert çıkışı üzerine 13 günlük tutukluluğunun ardından serbest bırakılan Denктаş, Türkiye'ye iade edilmiştir.¹⁰⁵

Kuneralp, "*Başarısız geçen uluslararası gelişmeleri çoğu kez bir bunalım izler.*" demektedir. Nitekim Keşan-Dedeğaç görüşmelerinin sonuçsuz kalmasının ve Denктаş'ın Türkiye'ye dönmesinin ardından Rumlar harekete geçmiştir.¹⁰⁶ Rumlar, Boğaziçi köyünde daha önce yaptıkları gibi devriye görevlerini yapmak istediklerini Barış Gücü Komutanı aracılığıyla Türklere bildirmişlerdir. İsteklerinin reddedilmesine rağmen devriye görevini başlatmışlardır. Türkler'in karşı koymaması üzerine Grivas, şiddeti artırarak Türkleri tahrik etmiş ve tepki göstermelerine yol açmıştır. Yavuzalp olayı, kendisinin görevlendirdiği Büyükelçilik Müsteşarı Candemir Orhon'un aktarımıyla şöyle anlatmıştır:

*"Rumlar Türk barikatını top ateşiyle hasara uğratıp, yıkmak üzere traktörle harekete geçtiler. Karşılıklı mevzilenmiş mücahitlerle milli muhafızlar arasında ateş başladı. Olayları bildirmek için komutanla helalleşerek köyden ayrıldık. Akşama doğru Rumların ağır silahlarla saldırdıkları ve Türklerin kayıplarının yüksek olduğu haberi geldi. Rumlar barikatları aşarak yolu açmışlardı."*¹⁰⁷

Akşam hastaneye getirilen yaralı Türkler, Rumların yolu açmakla yetinmediklerini, yaralıların üzerine gaz dökerek yaktıklarını anlatmışlardır. Saldırının bilançosu 22 ölü, 9 yaralıdır. Rumlar saldırılarını, açtıkları yoldan karma bir köy olan Boğaziçi köyüne yönlendirmişler, ağır silahlarla aldıkları köydeki bilanço ise Türklerden 10 ölü 9 yaralı, Rumlardan 1 ölü ve 3 yaralı olmuştur. Olaylar üzerine Büyükelçi Yavuzalp, Yunan Büyükelçisi, Barış Gücü komutanı, İngiliz Yüksek Komiseri ve ABD Büyükelçisi ile görüşmüş, ellerinden geleni yaptıkları fakat Grivas'ı durdurabilecek tek gücün Yunanistan olduğu cevabını almıştır.¹⁰⁸

Geçitkale, Boğaziçi köyleri stratejik öneme sahiptir. Çünkü güneydeki Kıbrıslı Türkler ile kuzeydekiler arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. 15 Kasım 1967 tarihli saldırıların haberi Türkiye'ye ulaştığında Demirel, hükümet ve Genelkurmay Başkanlığı ile yaptığı toplantıdan sonra Yunanistan'a ultimatoma verilmiştir. Çağlayangil, BM'e başvurarak derhal ateşkes

¹⁰⁵ "Denктаş, Yurda Döndü", *Hürriyet*, 13 Kasım 1967, s. 1; "Türk cemaatinin başkanını mahkum etmeye kalkışmak, çatışmayı başlatmak için büyük bir tahniktir. Adada büyük gerilim hakimdir. Tek bir kurşunun patlaması halinde, adada pek çok kan akabilir. Artık Kıbrıs davası Türkiye-Yunanistan davası olmuştur ve Ortadoğu'da aynı pakta üye olan bu iki komşu ülke arasında savaş körüklenmektedir. Makarios idaresi körükçülerin başıdır" demıştır. Refik Şevki, "Denктаş'ın Tevkifi", *Bugün*, 4.11.1967, No 322, s. 3; Alman televizyonu Lefkoşa'daki Yeşil Hat'ta tahkimata başladığını bildirmiştir. Denктаş için Lefkoşa'da yürüyüş yapılmış, onbinlerce Türk, tutuklamayı protesto etmiştir. "Denктаş için Lefkoşa'da Yürüyüş Yapıldı", *Milliyet*, 5.11.1967, No 7165, s. 1, 7.

¹⁰⁶ Zeki Kuneralp, *Sadece Diplomat*, İsis Yayınevi, 1999, İstanbul, s. 112.

¹⁰⁷ Yavuzalp, *age.*, s. 81-82.

¹⁰⁸ *Age.*, s. 83-86; Druşotis, *age.*, s. 35-39.

istemmiştir. Ertesi gün Türk Hükümeti, katliam sürerse askeri müdahalede bulunacağını bildirmiştir. 17 Kasım'da TBMM, Türk Hükümetine "Kıbrıs'ta durum kötüye giderse Yunanistan'la savaşın başlatılması" yetkisini vermiştir. Hükümet, Makarios'u devreden çıkararak Yunanistan'daki darbe hükümetine isteklerini belirten ultimatomu gönderdikten sonra kararlılığını göstermek için Türk Hava Kuvvetlerine ait uçakları Yunanistan üzerine göndermiştir. Uyarı uçuşlarının yanında Kıbrıs'a ulaşım için İskenderun Limanında yığınak yapmış ve etrafına uçaksavar bataryaları konuşlandırmıştır. Durumun savaşa doğru gitmesi üzerine, ABD Başkanı Johnson tekrar devreye girerek, eski Savunma Bakanı yardımcısı olan Cyrus Vance'ı özel temsilci olarak atamıştır.¹⁰⁹ Vance Makarios'a Başkan Johnson'un "*ciddi savaş tehdidinin ortadan kalkması için Türk ve Yunan hükümetleriyle işbirliği yapmasını, krizin barışçı yöntemlerle çözülmesine katkı sağlamasını istediği*" mesajını iletmıştır.¹¹⁰

Grivas, 17 Kasım 1967'de Türkiye'nin kararlı olduğunu ve TSK'nın harekete geçmeye hazırlandığını öğrenince işgal ettiği Türk köylerinden çekilmiştir.¹¹¹ Dr. Küçük, France Presse Ajansı muhabirine verdiği demeçte, olayların sadece Grivas'ın değil Makarios ile Yunanistan'ın sorumluluğunda olduğunu söylemiştir. Çözümün Yunanistan'ın Enosis düşüncesinden vazgeçmesi ve Kıbrıslı Türklerin bir azınlık değil, Rumlarla eşit haklara sahip bir topluluk olduğu gerçeğini kabul etmelerinde olduğunu belirtmiş-

¹⁰⁹ Pierre Oberling, *Bellapais'e Giden Yol*, TC Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 1988, s.114-115, Yavuzalp, age., s.98, Serter, s. 149-150.

¹¹⁰ Druşotis, age., s.79.

¹¹¹ "Kanayan Yara", *Milliyet*, 18.11.1967, s. 1; Türk basınında katliamların ve varılan anlaşmanın yansımalarını içeren haberlerden bazıları şöyledir: "Boğaziçi ve Geçitkale saldırıları, Grivas'ın yaptığı katliam bütün dünyada haklı bir infial uyandırmıştır. Batısı ve doğusuyla Dünya, Türklerin misilleme ya da sınırlı müdahalesini adeta destekler durumdadır. Fakat müdahale kararı, muhtemel bir Türk-Yunan savaşına kayınca NATO'ya bağlı büyük devletler işe karışmaya başladılar. ABD, bir yandan NATO'yu ve BM'i harekete geçirirken diğer yandan her iki teşkilatın çabasına yardımcı olmak üzere Cyrus Vance'i devreye almıştır. Türkiye, esas alınan Kanada teklifine bazı eklemelerle olumlu cevap verirken, Yunanistan da bu teklife yaklaşılmıştır. Böylece daha çok Yunan tavizleriyle iki ülke arasında çıkması muhtemel bir savaş önlenmiştir. Antlaşma dışı Yunan ve Türk kuvvetleri geri çekilecek, BM Barış Gücü'nün kontrol imkanları artırılabilecek, yetkileri genişletilecek ve antlaşmalar yeniden geçerli olacaktır. BM görüşmeleri yoluyla, BM Barış Gücü de kuvvetle adadaki çatışmaları önleyecektir." Ecvet Güresin, bu yorumuna ek olarak, sorunun aslında çözümlenmediğini, Kıbrıs anayasasını istediği gibi yorumladığını, Türklerin yönetimden dışlandığını belirterek Türklerin hakkı nasıl korunacak? diye sormuş ve savaş önlendiyse de Kıbrıs meselesinin daha karışık bir döneme doğru itildiğini savunmuştur. Ecvet Güresin, "Savaş Önlendi Ama...", *Cumhuriyet*, 1.12.1967, No 15569, s. 1. Hikmet Bil, Johnson'un Kıbrıs'ın temel meselelerinden hiçbirinin çözümlenmediğini, sadece savaşın önlendiğini söylediğini bildirmiş ve bu sözlerin yakında meselelerin BM'e intikal edeceğini gösterdiğini söylemiştir. Ona göre, Türkiye, göze alamadığı savaşı, asil orada verecektir. Hikmet Bil, "Bilen Kazanıyor", *Yeni Gazete*, 7.12.1967, No 1073, s. 2; CKMP Gn. Başk. Alparslan Türkeş, antlaşmanın Türk kamuoyunu, Türkiye'yi gevşetmek, yumuşatmak için yapıldığını, Makarios ve Yunanistan'ın yine Enosis'e ulaşmak için politikalarını sürdürceklerini belirtmiş, adaya Türk askerinin çıkarılmasının şart olduğunu söylemiştir. Anlaşmayı Enosis'e taraftar olan ABD ve onun yanındaki İngiltere'nin dayattığını söylemiştir. Kıbrıs meselesi askıda kaldıkça NATO'dan söz edilemez demiş, Hükümetin delalet içinde olduğunu iddia etmiştir. Kıbrıs Değil NATO Kurtardı!, *Akşam*, 6.12.1967, s. 1, 7. Paralel bir görüş CHP'den Mustafa Ok'dan gelmiştir. Ok, "Kıbrıs meselesini NATO'dan çıkmadan halledemeyiz." demiştir. Hükümetteki AP Gn.Bşk.Yard. Talat Asal ise "Harpiz bir savaş kazandı. Anlaşmalara en küçük bir uygunsuzluk olursa Kıbrıs'a müdahale edilecektir. Bugünkü politika, İnönü hükümetlerinin politikası içindedir" demiştir. "Ok, "NATO'dan Çıkmadan Kıbrıs İş Çözülemez", *Milliyet*, 25.12.1967, No:7215, s. 3; Cumhuriyet Evcil, *Kıbrıs'ta Zafer ve 40 Yıl*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 72.

tir¹¹². Türkiye'nin Yunanistan'a verdiği nota sonrası ABD'nin devreye girmesiyle Türk hükümeti iki konu üzerinde uzlaşmıştır. Birincisi 1967 yılının sonuna kadar Yunan askerleri Kıbrıs'tan çekilecek, ikincisi iki ülke görüşmeleri sürdürecektir.¹¹³ Makarios, Grivas'ın gönüllü alayları kurarak iki halk arasında tahriklere girmesinin büyük hata olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁴ Ardından Grivas, görevinden alınmıştır.¹¹⁵ Papadopoulos Vance'a Kıbrıs'taki Yunan güçlerinin 45 günlük süre içinde çekilmiş olacağı konusunda güvence vermiştir. Nitekim 16 Ocak 1968'de çekilme tamamlanmıştır. ABD'nin teklifinde BM Barış Gücü'nün (UNFICYP) yetki sınırlarının genişletilmesi ve RMMO ile TMT'nin dağıtılması yer almaktadır. Buna karşın Makarios, RMMO'nun kalıcı olması konusunda ısrar etmiş, böylece bu koşul gerçekleşmemiş ve RMMO ile TMT faaliyetlerine devam etmiştir.¹¹⁶

1963-64 bunalımından sonra Kıbrıslı Türkler, Makarios tarafından yönetimden dışlanan Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve üç Türk bakanı önderliğinde bir yönetim oluşturmuşlardır. Grivas'ın saldırıları sonrası ise daha etkili bir yönetime ihtiyaç duymuşlardır. 27 Aralık 1967'de Türkiye'den Dışişleri Bakanlığı temsilcileri adaya gelmiş, ertesi gün de Dr.Fazıl Küçük'ün başkan, Türkiye'de sürgünde bulunan Rauf Denktaş'ın başkan yardımcısı olduğu, Türk Yönetim Meclisi ile 11 kişilik yürütme kurulundan oluşan Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi kurulmuştur. Böylece adada iki toplumun siyasi yönetimleri tamamen ayrılmıştır. Makarios Hükümeti bunun meşru bir adım olmadığını açıklamış ve yabancı diplomatlara Türk bölgelerinde yaşayan Türklerin sözde yönetimi ziyaret etmemeleri uyarısında bulunmuştur.¹¹⁷ Buna karşılık Türkler, 21 Aralık 1971'de "geçici" kelimesini kaldırarak yönetimlerini Kıbrıs Türk Yönetimi olarak adlandırmışlardır.¹¹⁸ Görüldüğü gibi adada etnik temele dayalı iki egemen toplumun oluşumu 1974 müdahalesi ile değil, daha önce Makarios ve Grivas tarafından hazırlanmıştır.¹¹⁹ Kunalp, olaylardan bir ay kadar sonra tekrar Kıbrıs'a gittiğini, Türklerin üzgün fakat azimli olduğunu gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca

¹¹² "Küçük: Yeni bir Olay Mutlaka Çıkacaktır", *Yeni Gazete*, 7.12.1967, No 1073, s.1,7.

¹¹³ Danopoulos, *age.*, s.262; Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.190-201; Turgut Özakman, *Çılgın Türkler Kıbrıs*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 246-252.

¹¹⁴ "Makarios, Grivas'ı Suçladı", *Milliyet*, 28.11.1967, s.7; Rum bakanların toptan istifasını Makarios güçlükle durdurmuştur. "Makarios Kabinesi Buhran Geçiriyor", *Milliyet*, 2.12.1967, s. 1.

¹¹⁵ "Hükümet Savaş Yetkisi Aldı", "Grivas Görevden Alındı", *Milliyet*, 18.11.1967, s.1; "Grivas, Atina'da", *Milliyet*, 20.11.1967, s. 7.

¹¹⁶ Druşotış, *age.*, s. 83-87.

¹¹⁷ Makarios daha sonra bu yasağı ve kontrol noktalarını kaldırmıştır. Mayes, *age.*, s. 218; Kıbrıs'ta Türklere karşı gerçekleştirilen katliamlar ve Türkiye'nin gerçekleştirdiği uyarı hareketi sonrasında yaşanan çatışmalar, BM'in adaya Mart 1964'de BM fazıl gönderilmesi ile sonuçlanmıştır. Kıbrıs Rum saldırıları karşısında hayatta kalan Kıbrıslı Türkler Ada yüzölçümünün %3'üne tekabül eden küçük yerleşim bölgelerine sığınmak durumunda kalmışlardır., <https://mfa.gov.ct/tr/trdis-politika/uluslararası-organizasyonlar/bm/> (Erişim Tarihi: 25.4.2019).

¹¹⁸ Evcil, *age.*, s. 73.

¹¹⁹ Pierre Oberling, *Bellapais'e Giden Yol*, TC Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 1988, s. 117;

Türkiye'ye döndüğünde Rum Hükümetinin, bazı konuşmalarını kışkırtıcı bulduğu için kendisini "istenmeyen adam" ilan ettiğini söylemiştir.¹²⁰ Klerides'e göre Geçitkale harekâtı politik sonuçları açısından Rumlar için bir milli felakettir. Darbe hükümetinin Yunan birliklerini geri çekme kararı, Rum savunmasını, sadece çok ihtiyaç duyulan Yunan birliklerinin desteğinden yoksun bırakmamış, Kıbrıslı Rumların moralini de son derece olumsuz etkilemiştir. Aksine Türklerin moralini oldukça yükseltmiştir. Geçitkale felaketi, Yunan Kralının sonunu hazırlamış, Türklere ise Geçici Türk Yönetimini ilan etmek cesaretini vermiştir. Ayrıca Makarios da 12 Ocak 1968'de politikasının artık Enosis değil, elde edilebilecek çözümü aramak olduğunu açıklamak zorunda kalmıştır.¹²¹ Geçitkale ve Boğaziçi köylerine yönelik Rum saldırıları üzerine Türkiye'nin verdiği ultimatom sonrası varılan uzlaşıda Kıbrıs'ta ikili görüşmeler yoluyla barışçı bir çözüm bulunmasına karar verilmiştir. 13 Nisan 1968'de Kıbrıs Rum yönetiminin verdiği izin üzerine Rauf Denктаş tekrar Kıbrıs'a dönmüştür. Rauf Denктаş ile Glafkos Klerides, 2 Haziran 1968'de Lefkoşa'da ilk görüşmelerini yapmışlardır. Ardından ikili görüşmeler Beyrut'ta gerçekleşmiş ve 20 Ekim 1971 tarihine kadar aralıklı olarak Lefkoşa'da devam etmiştir.¹²²

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nda İtalyan ve ardından Alman işgali altında Yunanistan'da halkın tamamı ekonomik sıkıntı yaşamıştır. Yine Soğuk Savaş kaynaklı olarak Yunanistan'ın iç siyasetinde de belirli dengesizlikler yaşanmıştır. İç siyaset dışında iki bloklu uluslararası ortamda oldukça stratejik konumda yer alan ülkeye önemli dış müdahaleler de yapılmıştır. Siyasetin yanında Yunan ordusu da hiziplere bölünmüştür. Seçimler beklenirken yapılan askeri bir darbe sonrası seçimler iptal edilmiştir. Darbe hükümetinin başa geçmesiyle iç politikada sol hareket önemli oranda zayıflamış, dış politikada batı ittifakı lehinde kararlar alınmaya başlamıştır.

BM'de Bağlantısızlar hareketinin içindeki Makarios'un başkanlığındaki Rum hükümetinin Kıbrıs politikası kısa vadede bağımsızlık, uzun vadede tavizsiz Enosis'tir. Yunanistan'daki Darbe hükümeti ise küçük tavizler karşılığında hemen Enosis istemektedir. Türkiye ile yakın ilişki kurmak istedi-

¹²⁰ Kuneralp, age., s.112; "Kuneralp, Lefkoşa'da Temaslara Başladı", *Milliyet*, 28.12.1967, s.7; "Kuneralp, istenmeyen adam ilan edildi", *Milliyet*, 31.12.1967, s.1.

¹²¹ Yavuzalp, age., s.78.

¹²² H.Fikret Alasya, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:71, Seri:III, Sayı:A.18, Ankara, 1987, s.41; Uluslararası görüşmelerin ilk turu (1968-1974) için bkz. Ertekün, age., s. 23-28; Turgay Bülent Göktürk, *1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, TC. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yayımlanmış Doktora Tezi, İzmir, 2013, s. 297-298.

ğini söylerken, Batı Trakya'da ve Kıbrıs'ta yaşayan Türkler üzerinde Lozan Antlaşmasına aykırı olarak baskı uygulamaya başlamıştır.

Türkiye'de siyasi partiler Enosis'e karşıdır. Yunanistan'daki darbe öncesinde basında çıkan haberlerde, Türkiye İşçi Partisi lideri Mehmet Ali Aybar, bağımsız bir Kıbrıs istemiş ve bunun yolunun görüşmelerden geçtiğini söylemiştir. CHP lideri İsmet İnönü, milli menfaatler doğrultusunda hükümete yardımcı olacaklarını bildirmiştir. Yeni Türkiye Partisi lideri Ekrem Alican, Türk cemaati birlikte hareket ettiği takdirde müzakerelerin anlaşma ile sonuçlanabileceği yorumunu yapmış, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi lideri Alparslan Türkeş, Türkiye'nin Kıbrıs'ta kuvvete dayanan bir fiili durum oluşturması gerektiğini söylemiştir.¹²³ NATO hakkında da Türk basınında, siyasilerin görüşleri de şöyledir: İnönü, "Biz NATO içinde kalıyoruz. Bir memleketin ordusunu NATO ordusu ve Milli Ordu diye ayırmak doğru değildir" demiştir. Aybar, "NATO dışında ve milli çıkarlarımızı yabancıların iznine bağlı olmadan koruyacak güçte bir ordu kurmak şarttır" demiştir. Alican, "milli ordu üzerinde durulması gereken bir meseledir" derken, Türkeş, "bugünkü ittifaklarımızı iyi kullanarak kişiliği olan bir politika gütmeliyiz. TSK her zaman Türkiye'nin milli kuvvetidir" yorumunu yapmıştır.¹²⁴ Yunan askeri darbesinden sonra Necip Fazıl Kısakürek, olayda Amerikan parmağının açıkça görüldüğünü söylemiş ve "Bundan dolayı Kıbrıs meselesinde ABD'nin istediği olacaktır. Ne Yunanistan'ın Enosis'i gerçekleştirmesine ne de Türkiye'nin fazla ümide kapılmasına yer yoktur" yorumunu yapmıştır.¹²⁵ Bu doğrultuda Kasım Gülek'in Avrupa Konseyinde yapmış olduğu konuşmanın Türk-Yunan yakınlaşmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. Nitekim Türk basınına yansıyan haberlere göre, bu konuşmadan sonra Yunan resmi kaynakları, son İsrail-Arap Savaşı ve Ortadoğu'da devam etmekte olan huzursuzluk nedeniyle Türkiye ile Yunanistan'ın biran önce mevcut sorunları ortadan kaldırıp sıkı ilişki ve işbirliği kurmalarının gerekliliği üzerinde durmuşlardır.¹²⁶

Kıbrıs'ta yaşanan, Yunanistan destekli Rumların gerçekleştirdiği Geçitkale ve Boğazköy katliamlarının ardından Türkiye yaşananlara daha fazla sessiz kalmamış, zaten Rumların baskı ve katliamlarından korunmak için belli bölgelerde büyük sıkıntılar içinde yaşamak zorunda kalan Kıbrıslı Türkleri korumak için uluslararası faaliyetlerini hızlandırmıştır. Çalışmanın kapsadığı zaman dilimi içinde gerçekleştirilen diplomatik faaliyetler, katliamları bir süreliğine de olsa durdurmuş ve Kıbrıs'ta taraflar arasında ulus-

¹²³ İlhami Soysal, "Kıbrıs için çözüm yolu nedir?", *Akşam*, 24.5.1966, No 17532, s. 1,7.

¹²⁴ İlhami Soysal, "Kıbrıs, NATO ve Milli Ordu", *Akşam*, 25.5.1966, No 17533, s. 1,7.

¹²⁵ Necip Fazıl Kısakürek, Yunanistan Hadiseleri, *Babıal'de Sabah*, 24.4.1967, No 554, s. 1.

¹²⁶ Marc Marceau, Yunan İlgilerini Türkiye ile ilişkilerin düzeldiğini söylüyor", *Milliyet*, 29.6.1967, No 7038, s.3.

lararası görüşmelerin başlamasıyla sonuçlanmıştır. Aynı süreçte ABD'nin Kıbrıs konusundaki yaklaşımı ve bu yaklaşım doğrultusunda müdahil ülkelerin iç ve dış siyasetlerini etkileme politikası, tek kutupluluktan uzaklaşmakta olan günümüzde de Ortadoğu örneğinde olduğu gibi benzer biçimde devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Gazeteler ve Dergiler

-Adalet	-Akşam
-ANT	-Babıalide Sabah
-Bozkurt	-Bugün
-Cumhuriyet	-Haber
-Hayat	-Hürriyet
-Hür Anadolu	-KİM
-Medeniyet	-Milliyet
-Sabah	-Tercüman
-Ulus	-Yeni Gazete
-Yeni İstanbul	

Kitap ve Makaleler

- AKMARAL Kemal (2004) *Akritas Planı ve Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.
- ALASYA H.Fikret (1987) *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:71, Seri:III, Sayı:A.18, Ankara.
- BEDEVİ Vergi (1966) *Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Halkın Sesi, Lefkoşa.
- BOHLEN Charles E. (1977) *Tarihe Tanık (1929-1969)*, Cilt 2, Çev. Semra Tekdağ, Som Grafik Teknik Matbaacılık.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi* (1986) Milliyet Yayınları, Cilt 24, İstanbul.
- Çağdaş Liderler Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986
- DENKTAŞ Rauf R (1994) *Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş*, Yorum Yayıncılık.
- (1996) *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, Cilt 1, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- DRUŞOTİS Makarios (2010) *Cunta ve Kıbrıs 1967-1970*, Galeri Kültür Yayınları, Çev. Metin Bağrıaçık, Lefkoşa.
- (2010) *Kıbrıs 1970-1974*, Galeri Kültür Yayınları, Çev: Metin Bağrıaçık, Lefkoşa
- ERDAŞ Sadık (2018) *Hükümet Politikalarında Dış Politika (1920-1980)*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ERTEKÜN Necati Münir (1981) *In Search of a Negotiated Cyprus Settlement*, Lefkoşa.
- EVCİL Cumhur (2014) *Kıbrıs'ta Zafer ve 40 Yıl*, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- FIRAT Melek (2001) "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, Cilt 1, İstanbul.
- FOLEY Charles (Ed.) (2012) *General Grivas: Hayatım*, Kalkedon Yayınları, Çev. Cumhur Atay, İstanbul.
- GÜRPINAR Vecdet Ertek (2015) *Genç Bir Asker Kıbrıs ve Barış Harekatı*, Kastaş Yayınları, İstanbul.
- KATSURIDES Yiannos (2014) *Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi*, Çev. Kıyal Eresen, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.

- KESER Ulvi (2007) *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- (2016) *Kıbrıs'ta Menderes'in Gestapoları*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Uluslararası Sempozyum 19-25 Ekim 2008*, Cilt 1, KKTC.
- KIZILYÜREK Niyazi (1983) *Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler*, Işık Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Lefkoşa.
- (2011) *Milliyetçilik Kısılcığında Kıbrıs*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- (2011) *Paşalar ve Papazlar*, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- KUNERALP Zeki (1999) *Sadece Diplomat*, İsis Yayınevi, İstanbul.
- KUTAY Cemal (2006) *Beş Kitada Bir Türk Paşası: Daniş Karabelen*, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.
- KÜÇÜK Fazıl (2012) *Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkenli Günleri*, Ed. Altay Sayıl, Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Lefkoşa.
- MADEN Rukiye (2014) *Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs*; Tarihiçi Kitabevi, İstanbul.
- MANİSALI Erol (2000) *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Cumhuriyet Yayınları, Ankara.
- MAYES Stanley (2019) *Makarios Yaşam Öyküsü*, Kalkedon Yayınları, Çev. Önder Seçkin, İstanbul.
- MERCOURİ Melina (1988) *Cuntayla Savaşım*, Çev. Ayşe Kurşunlu Ortaç, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- MÜTERCİMLER Erol (2007) *Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, 9. Baskı, İstanbul.
- NECATİGİL Zaim M. (1998) *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford University Press, New York.
- OBERLING Pierre (1988) *Bellapais'e Giden Yol*, T.C. Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- ÖYMEN Altan (2010) *Değişim Yılları*, Doğan Yayıncılık, 10. Baskı, İstanbul.
- ÖZAKMAN Turgut (2012) *Çılgın Türkler: Kıbrıs*, Bilgi Yayınevi, 15. Basım, Ankara.
- ÖZERSAY Kudret (2002) *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.
- ÖZGÜR, Pınar Selçuk (2015) "Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü", *A.Ü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı:57, Ankara
- (2013) *Anılarda Yunanistan'da İç Savaş*, yüksek lisans tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- ÖZTER Lütfi (2004) *Ulusal Mücadelede Denktaş*, Özyurt Matbaacılık.
- ÖZTÜRK Cüneyt (2013) *Kod Adı: Bozkurt*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.
- PAPANDREU Andreas (1977) *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, Çev. Mehmet Emin Yıldırım-Semih Koray, Üçüncü Dünya Yayınları, İstanbul.
- SAYICI, İlhan (2011) *Yunan İç Savaşı'nın Türk Basımına Yansıması (1946-1949)*, yüksek lisans tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- SERTER Vehbi Zeki (1973) *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1963-1973)*, Halkın Sesi.

- (2008) *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- SEVER Muzaffer (2012) *Kıbrıs Bitmeyen Gece*, 2.Baskı, Kastas Yayınevi, İstanbul.
- SONYEL Salahi R (2003) *Cyprus: The Destruction of a Republic and its Aftermath*, Cyrep, Lefkoşa.
- The Ortega Report 1964* (2011) Dünya Kıbrıslı Türkler Vakfı Yayınları, Lefkoşa.
- TUNCER Hüner (2005) *Kıbrıs Sarmalı*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu 11-13 Aralık 2014* (2016), Ed. Duygu Türker Çelik, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- YAVUZALP Ercüment (1993) *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- YİĞİT YÜKSEL Dilek (2018) *Kıbrıs Cumhuriyetinin Kuruluş Süreci ve Sorgulanan Varlığı (1878-1964)*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- (2018) "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(2), Ankara.

Tezler

- GÖKTÜRK Turgay Bülent (2013) *1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- KÜÇÜKOĞLU Bayram (2012) *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

İnternet Kaynakları

- DANOPOULOS Constantine P. (1982) The Greek Military Regime (1967-1974) And The Cyprus Question -- Origins And Goals, *Journal of Political and Military Sociology*, Vol. 10 (Fall), s. 257-273, https://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=pol_s_pub.
- MAZRAKIS Tom, *The Military Junta in Greece (1967-1974)*, <https://www.greecetravel.com/mazarakis/wisdom/junta.html>.
- "Melina Mercouri", <https://www.britannica.com/biography/Melina-Mercouri>.
- The "Akritas Plan" And The "Ikones" Disclosures of 1980*, <http://www.mfa.gov.tr/akritas-plan.en.mfa>.
- "Birleşmiş Milletler ve İlişkiler", <https://mfa.gov.ct.tr/tr/dis-politika/uluslararası-orgütler/bm/>
- "Ülke Profili:Yunanistan", <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-yunanistan>.
- BBC News, "Bağlantısızlar Hareketi 50.Yılında", 5 Eylül 2011, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110905_non_aligned.